

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 72.033.5"18"
27-9(497.412)

Prejeto: 25. 3. 2021

Metoda Kemperl

prof. dr., Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva pl. 16, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: metoda.kemperl@pef.uni-lj.si

Arhitekt Janez Pečnik (Hans Petschnig) in njegovo delo za lavantinsko škofijo*

IZVLEČEK

Članek obravnava arhitekta Janeza Pečnika (Hans Petschnig), ki je bil v letih 1864–1870 in 1881–1890 arhitekt lavantinske škofije. Prvič ga je na to mesto imenoval knezoškof Jakob Maksimilijan Stepišnik. Tako se je že v prvem letu dogovarjal in pripravljaj načrte za novogradnje, prezidave in liturgično opremo. A v petih letih je bilo realiziranih zelo malo načrtov. Pečnik je bil strikten pripadnik neogotskega sloga tipa opečnate gotike. Cerkva v tem slogu si v škofiji verjetno niso želeli, njegovi projekti pa so bili finančno zahtevni. Temu slogu pripadajo tudi načrti iz leta 1868 za edino do sedaj znano cerkev pri nas, ki je bila zgrajena po njegovih načrtih. Gre za cerkev sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu, pri gradnji katere so najizrazitejše neogotske poudarke omilili ali zabrisali.

KLJUČNE BESEDE

Janez Pečnik (Hans Petschnig), lavantinska škofija, arhitektura, neogotska arhitektura, historistična arhitektura, sakralna arhitektura, Jakob Maksimilijan Stepišnik, cerkev sv. Miklavža, Šmiklavž pri Gornjem Gradu, gradbeni načrti

ABSTRACT

THE ARCHITECT JANEZ PEČNIK (HANS PETSCHNIG) AND HIS WORK FOR THE DIOCESE OF LAVANT

The article discusses Janez Pečnik (Hans Petschnig), the architect of the Diocese of Lavant in 1864–1870 and 1881–1890, first appointed to this position by Prince-Bishop Jakob Maksimilijan Stepišnik. He negotiated plans for new constructions, renovations, and liturgical furnishings already in the first year of his appointment. However, after five years, only a few of these plans were realized. Pečnik was a strict adherent to the brick Neo-Gothic architecture, whereas the diocese was probably reluctant to have churches built in this style. Besides, his projects were financially very demanding. The same architectural style was used in the plans drawn in 1868 for the only church in Slovenia known to have been built according to Pečnik's design, the Church of St. Nicholas at Šmiklavž pri Gornjem Gradu, during the construction of which the most explicit neo-Gothic accents were toned down or obscured.

KEY WORDS

Janez Pečnik, Hans Petschnig, Diocese of Lavant, architecture, neo-Gothic architecture, historicist architecture, sacred architecture, Jakob Maksimilijan Stepišnik, Church of St. Nicholas, Šmiklavž pri Gornjem Gradu, construction plans

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0199 (Slovenska umetnost in umetnost Srednje Evrope in Jadrana), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Uvod

V zadnjem času se tudi slovenski umetnostni zgodovinarji vse več ukvarjajo z raziskovanjem arhitekture 19. stoletja. Trenutno vedenje o tej tematiki je zaokrožila razstava *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem* leta 2014 v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje. Ob tem je leto pozneje izšla obsežna monografija, v katero je vključen tudi katalog vseh pomembnejših stavb tega stoletja.¹ Katalog pokaže, da za mnogo stavb, tudi tistih, ki po kvaliteti izstopajo, še vedno ne poznamo njihovega avtorja. V umetnostnozgodovinski literaturi na splošno prevladuje mnenje, da so v tem stoletju pri nas gradili večinoma po načrtih tujih arhitektov. A Igor Sapač je v omenjeni monografiji zapisal: »A nekaj slovenskih arhitektov je v 19. stoletju vendarle obstajalo, čeprav so delali v glavnem zunaj slovenskega prostora. Bili so uspešni in ugledni, a domovina se njihovega pomena nikoli ni prav zavedala.«² V nadaljevanju je na kratko predstavil tri, med njimi tudi Janeza Pečnika, za katerega se je v dosedanjih literaturi uporabljala nemška oblika imena Hans Petschnig.

Pregled dosedanjih objav pokaže, da Pečnikova dejavnost v slovenskem prostoru še ni raziskana, čeprav že v prvi leksikografski obravnavi tega arhitekta leta 1883 beremo, da je imel naziv arhitekta lavantinske škofije.³ V članku bo predstavljeno, zakaj je bil Pečnik imenovan za škofijskega arhitekta, v katerem obdobju je ta naziv imel in kakšne so bile njegove naloge. Ker v madžarski literaturi velja za rigoroznega neogotičista, ki je v madžarsko arhitekturo uvedel tip opečnate neogotike,⁴ bo poudarek tudi na vprašanju, ali si je za podobno prizadeval tudi v okviru lavantinske škofije. Ob tem bomo obravnavali edino do sedaj znano cerkev v takratni lavantinski škofiji, ki je nastala po njegovih načrtih. Pri raziskovanju smo si pomagali z arhivskimi dokumenti iz Nadškofijskega arhiva v Mariboru, in sicer s korespondenco med Pečnikom in pisarno lavantinske škofije, med pisarno lavantinske škofije in dekanati, korespondenco med določenimi škofijskimi župniki in pisarno ter z dokumenti župnijskih arhivov Frankolovo in Nova Štifta.⁵

Prvi je podatke o Pečnikovem življenju in delu še za časa njegovega življenja, leta 1883, zbral in objavil Josef Wastler v leksikonu štajerskih umetnikov.⁶ Iz zapisa izvemo, da se je Pečnik rodil 1. maja 1821 v

Šentjurju pri Celju, da je bil arhitekt in konservator, pa tudi profesor na obrtni šoli na Dunaju. Leta 1841 je končal tehnične študije na Dunaju in se zaposlil na državni gradbeni direkciji v Gradcu.⁷ V prostem času se je na deželni risarski akademiji učil risanja, akvarela in oljnega slikarstva. Na kratko je bil zaposlen na okrožnem uradu v Weizu, potem pa je leta 1851 kot gradbeni pomočnik odšel v Sopron. Tam se je spoprijateljil s Pavlom Szumrakom, ki je na Dunaju obiskoval Eitelbergerjevo umetnostnozgodovinska predavanja, saj sta bila oba enako usmerjena umetnostna navdušenca. Skupaj sta študirala umetnostno zgodovino in razvijala interese za staronemško arhitekturo, ko sta izdelovala arhitekturne posnetke okoliških stavb.

Leta 1854 je Pečnik neuspešno konkuriral na razpisu za dunajsko Votivno cerkev. Med delovanjem v gradbenem uradu v Sopronu je projektiral vaško cerkev v kraju Ibafa. Leta 1856 je sprejel službo na gradbeni direkciji v Budi (današnji Budimpešti)⁸ in začel učiti prostoročno risanje na tamkajšnji Višji realki. Ob cesarjevem oziroma kraljevem obisku v tem mestu je dobil naročilo za postavitev dveh slavolokov. Prvi je bil v stilu italijanske gotike, drugi pa je imel utrdbeni videz. Naslednje delo, katerega gradnjo je med letoma 1857 in 1859 osebno vodil, je bila stavba Realke v Budimpešti (danes gimnazija Ferenc Toldy), za katero je Wastler menil, da je zelo slikovita in zgrajena v duhu opečnate gotike. Leta 1861 je moral kot avstrijski učitelj službo na Ogrskem zapustiti, zato je odšel na Dunaj, kjer je do upokojitve leta 1878 opravljal profesuro na cesarsko-kraljevi obrtni šoli. Leta 1862 je zmagal na natečaju za gradnjo evangeličanske cerkve in župnišča v Neunkirchnu pri Dunaju, pri čemer je gradnjo tudi vodil. Tudi ta cerkev je sezidana v neogotskem slogu. Leta 1864 je zgradil neogotsko cerkev v Szekszárdu – tudi to naročilo je dobil z zmago na natečaju. Wastlerju se je pri tej cerkvi zdelo vredno omeniti še lesen glavni oltar, prevlečen z rumenimi vlitimi ploščami in okrašen z muranskim emajlom, ki ga je izdelalo podjetje C. Haas na Dunaju.⁹

Leta 1870 je Pečnik od ministrstva dobil naročilo za gradnjo cerkve v Mauerkirchnu, a ga je zaradi bolezni odklonil. To leto je prezidal in na novo dekoriral koncertno dvorano Sofiensaal na Dunaju.¹⁰ Leta

¹ Sapač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*.

² Prav tam, str. 45.

³ Wastler, *Steirisches Künstler-Lexicon*, str. 119, 120.

⁴ Sisa, *Hungarian Architecture*, str. 180, 189, 190.

⁵ NSAM, Škofijska pisarna, D VIII – Gornji Grad, šk. 12; NSAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1; NSAM, Župnijski arhivi, Nova Štifta, šk. 3, 4, 5, 6, 7; NSAM, Župnijski arhivi, Frankolovo, šk. 9. Za pomoč pri pripravi članka se zahvaljujem Lilijani Urlep, Andreju Hozjanu, Gašperju Cerkovniku, Matiji Plevniku, Magdi Miklavčič Pintarič in Valentini Pavlič.

⁶ Wastler, *Steirisches Künstler-Lexicon*, str. 119, 120.

⁷ Da bi Pečnik študij zaključil že pri 20 letih, ni verjetno, zato bo treba ta Wastlerjev zapis še preveriti. Pečnik se je v resnici rodil 3. maja in je bil še isti dan krščen na imeni *Johann Nikolaus*. Njegov oče je bil trgovec Janez Pečnik, mati pa Katarina, rojena Sturm (NSAM, RMK Šentjur pri Celju 1806–1836, fol. 147).

⁸ Od tu dalje bosta tako Budim kot Pešta imenovana z današnjim skupnim imenom Budimpešta.

⁹ Načrt za oltar je verjetno izdelal Pečnik. Izdelal je tudi načrt za mozaični tlak, ki je bil razstavljen v muzeju leta 1867 in je nastal v delavnici mojstra Odorica na Dunaju (*Mitteilungen des k.k. Österreichischen Museum*, str. 382, 406).

¹⁰ Dvorana je bila pozneje predelana.

1878 je delal za grofe Waldsteine/Valdštejnové v Třebíči (izdelal je prižnico in krstilnik v cerkvi, restavriral grajski stolp) in zgradil šolo s kapelo v Várparoti. Leta 1867 je kot uradni odposlanec obiskal svetovno razstavo v Londonu, kot arhitekt in poročevalec za sakralno arhitekturo pa je sodeloval na dunajski svetovni razstavi leta 1873. Leta 1878 se je upokojil in preselil v Gradec, kjer je pisal za revijo *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* (v nadaljevanju *Mittheilungen*), korespondent cesarsko-kraljeve centralne komisije za preučevanje in ohranjanje stavbnih spomenikov (v nadaljevanju centralna komisija) pa je postal leta 1870. V pokoju se je ukvarjal tudi z osnutki za manjše umetnostnoobrtne predmete.

Pečnik je bil leta 1864 imenovan za korespondenta cesarsko-kraljevega muzeja za umetnost in industrijo, 1868 pa za člana Akademije upodablajočih umetnosti. Kot je bilo že uvodoma zapisano, je Wastler prav na koncu omenil, da ima Pečnik tudi naziv arhitekta lavantinske škofije.

Leta 1979 je izšel 8. zvezek *Avstrijskega biografskega leksikona*, iz katerega izvemo, da je Pečnik umrl 19. decembra 1897 v Gradcu, sicer pa zapis ne prinaša novih podatkov o njegovem življenju in delu.¹¹

Leta 1985 je Ludwig Gierse osvetlil Pečnikovo vlogo poročevalca za kölnski časopis *Organ für christliche Kunst*, ki ga je leta 1851 začel izdajati slikar in politik Friedrich Baudri in s katerim je s somišljeniki širil ideje o neogotskem stilu.¹² Baudri je stik s Pečnikom verjetno navezal leta 1853 na Dunaju, njuno sodelovanje pa se je okrepilo, ko se je leta 1857 Pečnik v Kölnu udeležil generalnega zasedanja obrtnega združenja. S seboj je prinesel enajst načrtov in risb za stavbo Realke v Budimpešti in jih razstavil v prireditvenem prostoru Gürzenich, s čimer je pritegnil pozornost širše strokovne javnosti. Ker je Pečnik zagovarjal Baudrijeve interese, je postal poročevalec iz Ogrske.¹³ Gierse je ta poročila objavil, a jih je le na kratko komentiral. Nanašala so se na srednjeveške stavbe, restavratorska vprašanja in novogradnje, iz njih pa sta jasno razvidna naklonjenost gotskemu slogu ter odklanjanje renesanse in baroka.¹⁴

Christian Brugger v doktorski disertaciji o štajerski historistični arhitekturi leta 1995 Pečnika omenja le bežno, in sicer kot inženirja gradbenega urada, ki je izdelal nerealizirana neogotska načrta za cerkev v

St. Johann ob Hohenburg (po 1844) in cerkev Srca Jezusovega v Gradcu (1879).¹⁵

József Sisa je leta 1998 v pregledu madžarske arhitekture Pečnika označil za Avstrijca in rigoroznega goticista, čigar cerkev v Szekszárdu (1864) in Realka v Budimpešti (1857–1859) demonstrirata njegove ideje o čisti gotiki, čeprav je bila neogotska arhitektura do začetka osemdesetih let na Ogrskem nesprejemljiva. Sisa je še omenil, da večbarvna opečnata struktura s simetričnim tlorisom zelo spominja na severnonemško arhitekturo. Ponovil je Giersove ugotovitve, da je bil član kölnskega kroga in kot tak kritik »mavrskega« sloga v Budimpešti.¹⁶ Pečnikova dela na Ogrskem isti avtor še enkrat obravnava v obsežni monografiji o madžarski arhitekturi v 19. stoletju. Pečnika omenja med uglednimi tujimi arhitekti, ki so bili zaposleni na gradbenem direktoratu v Budimpešti. Sicer pa ga ima za Avstrijca, ki je prišel na Ogrsko v okviru pomembne politike centralne oblasti na Dunaju. Za njegovo poslopje Realke ugotavlja, da precej izstopa zaradi razkošnosti gradnje, pa tudi po tem, da edina vsebuje surovo opeko. Njegovo cerkev v Szekszárdu, ki prav tako vsebuje veliko gole opeke, pa označi za pionirsko in eno najpomembnejših neogotskih cerkva na Ogrskem iz obdobja 1840–1870, saj so bili temu materialu naklonjeni šele pozneje.¹⁷

Eva Sapač je leta 2007 Pečnika obravnavala kot konservatorja znamenite Marijine romarske cerkve na Ptujski Gori v letih 1881 in 1882 ter se pri tem opirala na njegova poročila, ki jih je pisal za *Mittheilungen*.¹⁸ Leta 2012 je Pečnik v članku o gradnji nove cerkve v Novi Štifti pri Gornjem Gradu mimogrede omenjen kot avtor risb, ki bi utegnile biti povezane z gradnjo cerkve v Šmikavžu.¹⁹

Leta 2013 je Diego Caltana v leksikonu dunajskih arhitektov povzel dosedanje ugotovitve in dodal, da se Pečnik zaradi striktnosti pripadnosti neogotskemu slogu opečnatega tipa ni prilagajal značilnostim in posebnostim kraja in prostora. Seznamu Pečnikovih del je dodal še gradnjo evangeličanske cerkve v kraju Ágfalva (1864), obnovo in povečavo gradu Mühlbach am Manhartsberg (1874) ter hišo Bodnar v Szekszárdu (1889). Med nerealizirane projekte je dodal stavbo Celjske mestne hranilnice leta 1885, omenil pa je tudi članstvo v dunajskem Altertumsverein.²⁰

¹⁵ Brugger, *Kirchenbauten*, str. 150, 276.

¹⁶ Sisa, *Hungarian Architecture*, str. 180, 189, 190.

¹⁷ Sisa, *Motherland and Progress*, str. 287, 319, 320.

¹⁸ Sapač, *Historiat*, str. 858–873; Sapač, *Cerkev in spomeniško varstvo*, str. 209–215.

¹⁹ Kemperl, *Načrti Johanna Schöbla*, str. 369.

²⁰ Caltana, Hans Petschnig (<http://www.architektenlexikon.at/de/1205.htm> (18. 9. 2020)). Ob tem je treba omeniti, da je pri celjski Mestni hranilnici Pečnik le predelal načrte arhitekta Hansa Fraunederja, stavbo pa so v neorenesančnem slogu zgradili leta 1887 (Sapač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*, str. 45, 387). Vse te podatke in ugotovitve povzema tudi *Allgemeines Künstlerlexikon* (Wiltschnigg, Petschnig, str. 280). Glede članstva v Altertumsverein pa lahko omenimo, da je Pečnik iz društva izstopil leta 1870 (*Berichte und Mittheilun-*

¹¹ Gsodam, Petschnig, str. 10. Glede na to, da poznejša leksikografska gesla datum smrti postavljajo pod vprašaj, naj na tem mestu pojasnimo, da je vpis v mrliško knjigo zadosti jasen. Pečnik je res umrl 19. decembra 1897 v 76. letu starosti, in sicer v graški župniji St. Leonhard, kjer je prebival na Elisabethstrasse 75 (Diözese Graz-Seckau, Pfarre Graz-St. Leonhard, Sterbebuch VIII 1883–1899, pg. 602 (<https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/graz-seckau/graz-st-leonhard/503/?pg=293> (22. 1. 2021))).

¹² Gierse, *Berichte aus Ungarn*, str. 43, 48.

¹³ Ime Ogrska uporabljam za takratno Madžarsko kraljestvo.

¹⁴ Gierse, *Berichte aus Ungarn*, str. 43.

Kot že zapisano, je Pečnika na kratko obravnaval tudi Igor Špač, ki je navedel, da je od upokojitve leta 1878 izdelal nekaj projektov v slovenskem prostoru. Poleg že znanih del je navedel sodelovanje pri obsežni prenovi mariborske stolnice (1883–1885) in nerealizirane načrte za novo župnijsko cerkev sv. Ruperta v Vidmu pri Krškem (1891), za razliko od predhodnikov pa se s slogom njegovih stavb ni ukvarjal.²¹

Začetki sodelovanja z mariborsko škofijo

Lavantinski knezoškof Jakob Maksimilijan Stepišnik je Janeza Pečnika za škofijskega arhitekta imenoval 18. septembra 1864.²² Do imenovanja je torej prišlo le dobro leto potem, ko je Stepišnik nastopil službo škofa oziroma tri leta potem, ko je moral Pečnik kot avstrijski učitelj zapustiti Budimpešto in se je naselil na Dunaju. Novica o imenovanju je bila istega leta objavljena tudi v *Mittheilungen*, kjer so zapisali, da je do imenovanja prišlo zaradi Pečnikovih vzpodbudnih dosežkov pri gradnji cerkva.²³ Ta kratka objava pa je služila tudi kot reklama, saj zapis poudarja, da se bo škofijska duhovščina pri nadaljnjih gradnjah in restavratskih delih obračala nanj. Iz te notice izvemo, da je bil Pečnik že tedaj sodelavec centralne komisije in ne šele od leta 1870, kot navaja Wastler.²⁴ Leta 1864 je Pečnik za revijo napisal prvi prispevek, in sicer o srednjeveških cerkvah v Ziljski dolini na Koroškem, k čemur ga je nagovoril Jernej Levičnik, dekan v Šmohorju in korespondent centralne komisije.²⁵ Kmalu po

imenovanju se je verjetno prav zaradi te nove funkcije in da bi bolje spoznal škofijo, odpravil na daljše potovanje po Štajerski, na katerem si je podrobno ogledal celo vrsto srednjeveških cerkva. Že naslednje leto je namreč v istem časopisu objavil obširno poročilo o teh stavbah. V podnaslovu je izpostavil, da gre za poročilo škofijskega arhitekta.²⁶ V Brucku na Muri si je ogledal župnijsko in špitalsko cerkev, kapelo sv. Duha, cerkev sv. Ruperta ter kapelo poleg nje, pri čemer je podrobneje opisal slednje tri. Preden se je odpravil proti krajem lavantinske škofije, si je ogledal še cerkev v kraju Kammern.

Na Slovenskem je najprej obiskal obe cerkvi nekdanje kartuzije Žiže in se jima posebej posvetil. Nato je odpotoval v Jurklošter, kjer je posebej izpostavil strešni stolpič, Loko pri Zidanem Mostu in Laško, kjer ga je posebej zanimal zvonik župnijske cerkve. V Savinjski dolini pa je največ pozornosti posvetil kapeli Žalostne matere božje v cerkvi sv. Daniela v Celju, ki jo je zelo pohvalil, ob tem pa dodal, da bi kapela naredila še večji vtis, če bi bila restavrirana. Zadnja cerkev, o kateri je pisal podrobneje, je bila cerkev sv. Pankracija v Starem trgu pri Slovenj Gradcu. Na koncu sestavka je omenil, da je posebne pozornosti vredna tudi cerkev na Ptujski Gori. Iz omembe je razvidno, da je cerkev že poznal, saj je zapisal, da gre za triladijsko dvoransko cerkev, ki zaradi vitkih razmerij spominja na cerkev v Straßenglu, zato po njegovem mnenju zasluži posebno obravnavo in objavo. Enako mnenje je imel o leseni rezljani korni klopi v župnijski cerkvi na Ptuj. Poročilo je zaključil z mislijo, da je v tem delu Štajerske sicer veliko cerkva in cerkvic, a so le redke omembe vredne, saj so večinoma stilno neizrazite. V poročilu je jasno izrazil svojo naklonjenost gotskemu slogu. To potovanje je Pečnik omenil tudi v pismu škofu Stepišniku z dne 3. oktobra 1865²⁷ in ga ocenil kot ugodno, s tem pa je verjetno mislil na razgovore o naročilih, ki jim je pozornost posvečena v nadaljevanju.

Kako dolgo sta se škof Stepišnik in Pečnik poznala pred imenovanjem in kako so potekali pogovori, za zdaj še ni znano. Stepišnik je bil sicer šest let starejši, a morda sta se poznala že v Celju kot mladostnika; pozneje sta bila vsaj nekaj časa oba na Dunaju (med letoma 1837 in 1839). Mogoče pa sta se zblížala šele po letu 1861, ko je Pečnik prišel iz Budimpešte in se ponovno nastanil na Dunaju. Morda se je za to mesto potegoval Pečnik sam in mu je imenovanje

gen, str. XXIV). Pečnik ima geslo tudi v Personenlexikon zur österreichischen Denkmalpflege (1850–1990) (Brückler in Nimeth, *Personenlexikon*, str. 202).

²¹ Špač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*, str. 45, 387, 444. Kot možnega arhitekta Pečnika omenja še v zvezi z novo cerkvijo v Vuhredu blizu Radelj ob Dravi (prav tam, str. 664).

²² O tem izvemo iz osnutka pisma z dne 11. januarja 1871, ki ga je škofijski konzistorij pisal škofijskim dekanatom; v njem je vse dekanate obvestil, da je Pečnik odstopil s tega položaja (NSAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora J. Pečniku na Dunaj, 11. januar 1871).

²³ Red., Notiz, str. LXXVIII.

²⁴ Wastler, *Steirisches Künstler-Lexicon*, str. 120.

²⁵ Petschnig, Über das Gailthal in Kärnthen, str. 107–121. Za ta časopis je Pečnik med letoma 1864 in 1870 redno vsako leto napisal po eno poročilo, pozneje pa le še leta 1884, 1885, 1886, 1891 in 1894. Sodelovanje z društvom oziroma revijo pa se je začelo že leta 1856, saj je tega leta izdelal arhitekturno risbo cerkve sv. Mihaela v Sopronu (*Mittheilungen*, I, 1856, str. 107, risba 7). Centralna komisija je bila ustanovljena na Dunaju leta 1850 in je začela delovati tri leta pozneje, leta 1856 pa so začela izhajati letna poročila z naslovom *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. Pečnik je torej sodeloval že pri prvi številki te revije. Naslednje leto je Weissu pomagal pri opisu razvalin cerkve v Zsámbéku, izrisal pa je njen tloris in arhitekturni posnetek (Weiss, Die Kirchenruine von Zsámbék, str. 105–108). Iz objav v *Mittheilungen* je razvidno, da je bil Pečnik med letoma 1870 in 1878 korespondent za Spodnjo Avstrijo, med letoma 1879 in 1883 pa za Štajersko (*Mittheilungen*, V, 1870, str. VIII; isto, VI, 1871, str. VIII; isto, VII, 1872, str. VIII; isto, XI, 1876, str. III; isto, XI, 1877, str. III; isto, XIII, 1878, str. III; isto, XIV, 1879, str. IV; isto, XV, 1880, str. IV; isto, XVI,

1881, str. IV; isto, XVII, 1882, str. IV.; isto, XVIII, 1883, str. V). Na žalost pa v vseh številkah revije ni seznama sodelavcev.

²⁶ Petschnig, Über einige Kirchen in Steiermark, str. 191–204. Na potovanju je poleg risb, ki jih je objavil v prispevku, izdelal nekaj izvrstnih risb in akvarelov, ohranjenih v INDOK centru. Akvarel, ki kaže detajle cerkve v Jurkloštru, je tudi objavljen (Mohorčič, *Akvareli*, str. 83).

²⁷ NSAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu M. Stepišniku v Maribor, 3. oktobra 1865: »... Meine Bereisung hat eine gute Wirkung gehabt ...«.

Janez Pečnik, cerkev v Szekszárdu, 1864 (<http://www.szeki.hu/>).

omogočilo ravno poznanstvo s škofom. Prve načrte za novo cerkev je namreč izdelal ravno za Šentjur pri Celju, od koder je izhajal, in si je morda sam prizadeval za dvig kvalitete cerkva v tej škofiji. Zelo očitno je, da mu je naziv škofijskega arhitekta veliko pomenil, saj se je v vseh pismih tako podpisoval, v pismu 18. septembra 1864 pa je celo napisal, da bo imenovanje krona njegovega dolgoletnega stremljenja, saj mu daje priložnost delati v čast domovini in Bogu, ljudem pa v veselje.²⁸

Iz pism izvemo, da sta se Stepišnik in Pečnik že pred 18. septembrom 1864 srečala v Šentjurju pri Celju. Tega dne je namreč Pečnik pisal škofu z Dunaja in se mu zahvalil za odličen sprejem v tej župniji.²⁹ V

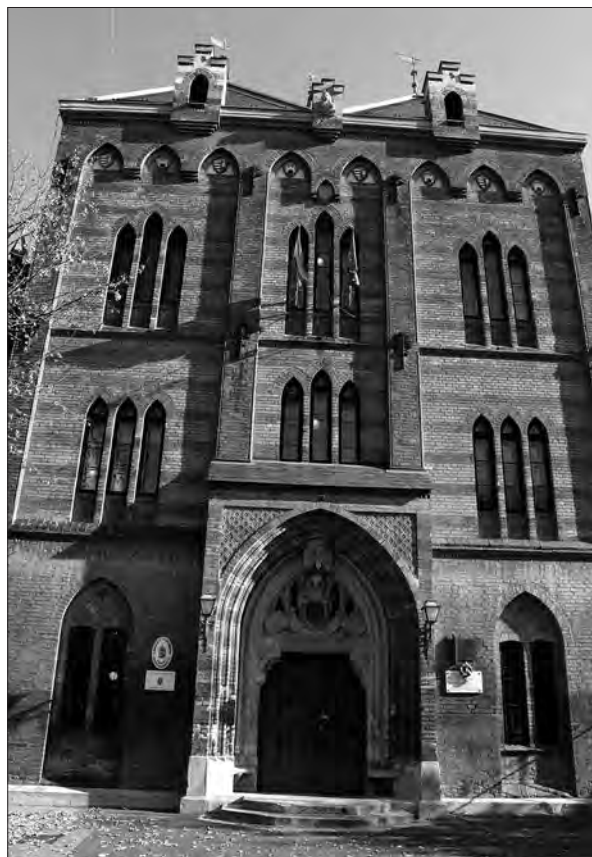
pismu najdemo tudi namig o Pečnikovih kvalitetah, zaradi katerih bi lahko bil izbran za to mesto. Pečnik se škofu namreč opravičuje, da se ni mogel odzvati na njegovo vabilo, naj pride v Maribor,³⁰ saj so ga poklicali v Szekszárd, kjer je gradil cerkev. Pismu je priložil fotografijo te cerkve, s katero je želel škofa prepričati, da res stremi za tisto smerjo (v arhitekturi), zaradi katere je bil izbran za škofijskega arhitekta.³¹ Zato bomo v nadaljevanju predstavili Pečnikov arhitekturni slog in nazore, ki se kažejo v njem.

²⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 18. septembra 1864.

²⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu M. Stepišniku v Maribor, 18. september 1864.

³⁰ Najverjetneje ga je škof v Maribor povabil ravno zaradi imenovanja za škofijskega arhitekta, saj je pismo napisal na dan, ko mu je škof podelil ta naziv.

³¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 18. 9. 1864: »... Gleichzeitig erlaube ich mir die Photographie der in Baubegriffenen Kirche zu Szegszard beizulegen, damit Euer fürstbischöflichen Gnaden die Überzeugung gewinnen, daß ich wirklich jene Richtung anstrebe, welche mich zum fürstbischöflichen Diöcesan Architekten befähigt. ...« Fotografija se ni ohranila.

Janez Pečnik, *Realka v Budimpešti, 1857–1859*
(Toldy Ferenc Gymnasium IMG 9927.JPG –
Wikimedia Commons).

Pečnikov arhitekturni slog in recepcija njegovih stavb

Kot že zapisano, je cerkev v Szekszárdu neogotska cerkev severnonemškega tipa opečnate gotike. Prav taki sta tudi cerkev v Neunkirchnu (1862) in Realka v Budimpešti (1857–1859), ki je prva njegova stavba v tem slogu in sploh prva te vrste na Ogrskem.³² Dobro je bila sprejeta med arhitekti Kölnskega kroga, v Budimpešti pa je izzvala hude polemike. Že o načrtih in risbah za stavbo je leta 1858 v časopisu *Organ für christliche Kunst* pozitivno pisal arhitekt Friedrich von Schmidt,³³ ki je bil eden glavnih neogotikov v celotnem Avstrijskem cesarstvu oziroma Avstro-Ogrski in avtor prve cerkve v slogu opečnate gotike na Štajerskem.³⁴

Novembra 1861 je ob dograditvi Realke v istem časopisu izšel daljši prispevek, ki ga je napisal August

Janez Pečnik, *cerkev v Neunkirchnu, 1862*
(Wikipedia).

Essenwein, arhitekt, arhitekturni zgodovinar, umetnostni kritik in velik navdušenec nad srednjeveško arhitekturo,³⁵ ki je med letoma 1856 in 1864 živel na Dunaju in veliko pisal za *Mittheilungen*.³⁶ Iz prispevka izvemo, da se polemike niso nanašale zgolj na gradnjo z golimi opekami, ampak tudi na izbiro materiala v povezavi z izbiro sloga; stavba je namreč ljudi v Budimpešti spominjala na severnonemško gotiko. Tudi Essenwein je poudaril, da se stavba res formalno zgleduje po severnonemških srednjeveških stavbah, a je izbiro materiala pohvalil. Ta je bil po njegovem mnenju lažje dosegljiv in priročen za oblikovanje, a se je zavedal, da pri sodobnih gradnjah ni priljubljen, saj se ne ljudem ne zidarskim mojstrom ni zdel zadosti gladek, ampak prej surov in grob. Zapisal je, da se je proti stavbi združila celotna budimpeštanska javnost skupaj z madžarskimi in ultrapomadžarjenimi Nemci, saj je načrte naročila nemška vlada, zgradil jo je v odločnih nemških oblikah nemški arhitekt, odstopala pa je tudi od tradicionalnih navad. Essenwein je obžaloval, da se je moral Pečnik zaradi političnih razlogov izseliti, stavbo pa je dokončal nekdo, ki ni imel smisla ne za ta slog ne za idejo stavbe.

³² Sisa, *Motherland and Progress*, str. 287, 288.

³³ Schmidt, *Entwurf*, str. 57, 58; Gierse, *Berichte aus Ungarn*, str. 48.

³⁴ Wagner-Rieger, *Wiens Architektur*, str. 164; Moravanszky, *Die Architektur der Donaumonarchie*, str. 39; Haiko, *Friedrich von Schmidt*, str. 8–15; Brugger, *Kirchenbauten*, str. 99, 100; Sisa, *Neo-gothic Architecture*, str. 171.

³⁵ Essenwein, *Das neue Realschulgebäude in Ofen*, str. 241–423.

³⁶ Schiedlausky, Essenwein, str. 657.

Pečnik je že leta 1857 javno objavil svoje arhitekturne preference, ko je v članku v *Organ für christliche Kunst* izrazil nestrinjanje z neizrazitim klasicističnim slogom, ki prevladuje na fasadah budimpeštanskih meščanskih hiš. Prav tako se mu ni zdel primeren neomavrski slog tamkajšnje nove sinagoge, ki naj ne bi sodil v tisti prostor; pri tej stavbi je pohvalil le gradnjo iz surove opeke. V prispevku se je spraševal, ali ima Ogrska svoj podedovan nacionalni arhitekturni stil ali pa je treba ta stil v 19. stoletju šele poiskati oziroma na novo vzpostaviti. Po njegovem mnenju namreč še ohranjeni madžarski srednjeveški spomeniki kažejo, da te forme niso prišle iz Italije, ampak iz Nemčije in so tu dobile lastne formalne oblike. Klasicistični in mavrski slog naj ne bi bila primerna, ker je Ogrska krščanska dežela. Zato bi bilo po njegovem mnenju primerno, da bi tudi na Ogrskem tako kot v Nemčiji, Franciji in Angliji začeli iskati lepe oblike svojega predhodnega časa, torej germansko-frankovski šilastoločni slog, si ga ogledati in ga uveljaviti, da bi se razvil tudi na Ogrskem. Kot vzore našteva cerkve sv. Elizabete v Košicah, sv. Jakoba v Levoči, sv. Jurija v Jaku ter katedrali v Pécsu in Bratislavi.³⁷

Polemike o primernosti neogotskega sloga, ki so mu vsi nasprotovali zlasti pri gradnjah profanih stavb, pa so se na Ogrskem nadaljevale tudi ob natečaju za stavbo Madžarske akademije znanosti, ki je bil razpisan leta 1860. Nanj so povabili tri arhitekta in kar dva sta, sicer po predhodnem dogovoru, oddala neogotski predlog. Eden izmed njiju je bil Madžar nemškega porekla Imre Henszlmann (1813–1888), ki je bil privrženec neogotskega sloga in najpomembnejši teoretik v teh razgretih debatah. Sicer je bil bolj znan kot umetnostni zgodovinar, bil pa je mednarodno prepoznaven, saj je med letoma 1852 in 1860 živel v Parizu in Londonu. V Parizu je postal privrženec teorije, da je francoska arhitektura 13. stoletja idealna manifestacija gotskega sloga, tam pa je leta 1860 izdal tudi knjigo o proporcijah v pariški gotski arhitekturi.³⁸ Podobno kot Pečnik je tudi Henszlmann pisal o želji po oživitvi stilističnih referenc na suvereno in močno deželo, kakršna je bila Ogrska v poznem srednjem veku, čeprav ni verjel, da bi obstajal madžarski srednjeveški slog. Zato je poudaril, da so gotsko arhitekturo iznašli v Franciji. Spor se je končal tako, da so k oddaji arhitekturnih predlogov povabili dva tuja neodvisna arhitekta, zmagal pa je neorenesančni načrt Augusta Stülerja iz Berlina.³⁹ Po dograditvi

te palače se je pri gradnji javnih stavb v Budimpešti uveljavil prav neorenesančni slog.⁴⁰

Na polemike o načrtih za akademijo in nezaupanje javnosti v neogotski slog se je odzval tudi Pečnik, ki je v reviji *Organ für christliche Kunst* poročal februarja 1861.⁴¹ Še enkrat je izrazil prezir do budimpeštanskih meščanskih palač, češ da so brez značaja in vse narejene po istem kopitu. Gotskega sloga, ki je romantičen in individualen, pa po njegovem mnenju meščani sploh ne razumejo. Zapisal je še, da je zavračanje gotskega sloga, češ da naj bi šlo za nemški slog, napačno, saj je gotiko kot nacionalni slog priznal že Matija Korvin. Pečnik se je pri svojem mnenju gotovo naslanjal na najvplivnejšega zagovornika (neo)gotškega sloga v Nemčiji Augusta Reichenspergerja. S Pečnikom sta se nedvomno spoznala, saj je bil Reichensperger soustanovitelj časopisa *Organ für christliche Kunst* in je v njem redno objavljaj. Reichensperger je bil katoliški politik, pisec o umetnosti, član apelacijskega sodišča, najvplivnejši član društva za gradnjo kölnske katedrale in glasen zagovornik ideje o veliki Nemčiji, ki bi vključevala tudi Avstrijo. Arhitekturo je razumel kot bistven del identitete, zato se je v tej politiki odločno zavzemal za uveljavitev in razširitev neogotskega sloga ter je gotiko označil za krščansko-nemško arhitekturo. S tem je nadgradil mnenje Josepha Görresa, ki je gotiko razumel kot nemški nacionalni slog, nadaljevanje gradnje kölnske stolnice pa kot spomenik osvoboditve Nemčije izpod Napoleona in simbol novega cesarstva. Reichensperger je že leta 1845 objavil članek, v katerem je ovrgel mit o germanskem izvoru gotskega sloga, ki je bil do tedaj splošno sprejet, in pravilno ugotovil, da se je gotika razvila na ozemlju Île-de-France ter da je večina nemških katedral zgrajena po vzoru katedrale v Amiensu. Kljub temu je ohranjal misel, da je gotiski slog zrelo obliko dobil v Nemčiji, zato je zagovarjal stališče, da je gotika edini legitimni slog, ki izraža tako nemški nacionalni značaj kot krščansko vero.⁴² Prav tako so v času natečaja za gradnjo *Votivkirche* na Dunaju leta 1854, ki je sezidana v neogotskem slogu, menili, da gotika najbolj odgovarja njihovi nacionalni biti.⁴³

Slog opečnate neogotike so torej v Budimpešti zavračali, saj so ga razumeli kot nemškega, čeprav so jih zagovorniki, med njimi Pečnik, skušali prepričati v nasprotno. A ker je Essenwein leta 1861 Pečnika označil za prepričanega Nemca, ki gradi v odločnih

³⁷ Pečnik, *Über Würdigung der Bestrebungen*, str. 155, 156.

³⁸ Sisa, *Motherland and Progress*, str. 307–314. Druga dva sta bila Madžar Miklós Ybl (1814–1891), ki je v glavnem zidal v neoromanskem in neorenesančnem stilu, in Dunajčan Heinrich Ferstel (1828–1883), arhitekt *Votivne* cerkve, ki je neogotiko pravzaprav uvedel.

³⁹ Sisa, *Hungarian Architecture*, str. 176, 177. Sicer pa so se polemike o primernosti neogotskega sloga za profane stavbe razvile tudi ob prvi profani stavbi vodilnega neogotika na Dunaju Friedricha von Schmidta, in sicer za stavbo akademske gimnazije v letih 1862–1866, kar pa Haiko inter-

pretira tudi kot odraz antiliberalizma (Haiko, Friedrich von Schmidt, str. 10). Dunajska neogotska *Votivna* cerkev je bila namreč v tistem času izjema (Sisa, *Neo-gothic Architecture*, str. 170).

⁴⁰ Sisa, *Motherland and Progress*, str. 266, 280–282, 297–299; Sisa, *Neo-gothic Architecture*, str. 170.

⁴¹ Gierse, *Berichte aus Ungarn*, str. 51–53; Petschnig, *Der Palast der ungarischen Akademie*, str. 46.

⁴² Keplinger, *Zum Kirchenbau*, str. 20, 21; Lewis, *The Politics*, str. 2–7, 25, 36–38, 58, 75–85, 113–136; Lewis, *Gothic Revival*, str. 56–75.

⁴³ Haiko, Friedrich von Schmidt, str. 10, 11.

nemških formah, lahko pomislimo, da Pečniku vendarle ni bilo le za uveljavljanje neogotike opečnatega tipa zaradi estetskih kvalitet, ampak tudi zaradi političnih vzrokov.

Domnevni razlogi za Pečnikovo imenovanje za škofijskega arhitekta

Že omenjeni Pečnikov zapis, da cerkev v Szekszárdu kaže smer, zaradi katere je bil izbran za škofijskega arhitekta, lahko razumemo na dva načina. Morda je bil sicer široko izobraženi Stepišnik sam tako razgledan v arhitekturi in si je želel v svoji škofiji bolj kvalitetne in izvirne sakralne stavbe. V tistem času so namreč nove cerkve nastajale po načrtih arhitektov v gradbenih uradih, zato so bile precej tipske, neizvirne in brezdušne.⁴⁴ Iz Pečnikovega pisma Stepišniku je jasno razvidno, da Pečnik ni cenil cerkvenih stavb, ki so jih gradili po načrtih inženirjev gradbenega urada v Gradcu.⁴⁵ A za to razlago zaenkrat nimamo argumentov, saj ne vemo, ali je tudi Stepišnik sam prepoznal razliko med uradniško in izvirno arhitekturo in ali je bilo zanj sploh pomembno, v kakšnem slogu je cerkev sezidana. Že zaradi izbire besede »Richtung« pa je bolj verjetno, da je bil Pečnik izbran ravno zaradi »nemškosti«, ki so jo izražale njegove neogotske stavbe, zgrajene iz surove opeke. A zakaj bi slog, ki je v tistem času imel nacionalno komponento, izbral škof Stepišnik? Kot nemškega bi ga lahko razumeli tudi slovenski duhovniki in morda so ravno zaradi tega, kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, njegova dela zavračali. Morda je škofu Stepišniku izbiro arhitekta sugeriral kdo z vrha avstrijske vlade ali salzburške nadškofije in mu tega ni odrekel oziroma mogel odreči. Stepišnik v zgodovinopisju namreč velja za človeka, ki je bil sprva podpornik nemštva, oziroma je bil v vprašanih slovenstva in uporabe slovenskega jezika kvečjemu nevtralen. Zaradi promemške usmerjenosti ga je na pobudo avstrijske vlade salzburški škof pl. Tarnóczy tudi izbral za škofa. A kmalu po izvolitvi je z določenimi dejanji jasno pokazal, da deluje tudi v prid Slovencev.⁴⁶

⁴⁴ Za take cerkve je Brugger uvedel termin »uradniška arhitektura« (Brugger, *Kirchenbauten*, str. 85–91, 512).

⁴⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 3. oktobra 1865: »... In der Regel sind aber auch diese Arbeiten, wie die Neubaut von Lichtenwald und Dobova zeigen, eben keine Muster kirchlichen Styles, die man von Ingenieuren eben nicht stylistische und künstlerische Arbeiten erlangen kann.« Gre za župnijski cerkvi v Sevnici in Dobovi, ki ju je po načrtih dunajskega arhitekta Carla Schaumburga (1812–1883), ki je bil tedaj zaposlen na štajerskem deželnem gradbenem uradu v Gradcu, zgradil brežiški stavbenik Franc Chicho, in sicer prvo med letoma 1861 in 1862 ter drugo pred letom 1865 (Sapač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*, str. 400, 604). Sapač sicer gradnjo dobovske cerkve datira okoli leta 1865, vendar je morala biti zgrajena pred oktobrom 1865, ko jo je Pečnik omenil v pismu.

⁴⁶ Richter, Stepischneegg (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi609557/#slovenski-biografski-leksikon> (6. 2. 2021));

Tudi Friedricha von Schmidta, ki je bil med letoma 1859 in 1891 profesor na Dunajski akademiji lepih umetnosti (najprestižnejši šoli za umetnost v cesarstvu), je nastavljal progotsko usmerjeni minister za uk in bogočastje Leopold grof Thun-Hohenstein. Schmidt je bil namreč član kölnskega kroga, Reichenspergerjev protežiranec in eden izmed arhitektov, ki so v največji možni meri izvrševali njegove teorije o neogotski arhitekturi. Schmidt je samo na Dunaju postavil kar šest neogotskih cerkva (večina jih je iz surove opeke), čeprav je imel sprva zaradi sloga med duhovniki veliko nasprotnikov. Na akademiji je institucionaliziral učenje gotske arhitekture, z izšolanjem kar 226 učencev pa je ustvaril enormen idejni krog, ki je neogotiko zlasti v osemdesetih letih 19. stoletja razširil po celotni Avstro-Ogrski monarhiji.⁴⁷ Torej bi lahko bil tudi Pečnik del te politike.

Nadaljevanje sodelovanja, ohladitev odnosov in odstop

Že pred uradnim imenovanjem za škofijskega arhitekta so Pečniku leta 1863 naročili načrte za novo župnijsko cerkev v Šentjurju pri Celju.⁴⁸ Arhitekt je Stepišniku 18. septembra 1864 pisal, da je načrte že izrisal in da jih bo župnik Trstenjak prišel osebno iskat. Hkrati je škofa pozval, naj s svojim vplivom pripomore k naročilu oziroma izvedbi načrtov, saj so prebivalci trga nasprotovali novogradnji, čeprav je nujna. Da pa bi izdelal natančen stroškovnik del, ki je nujen tudi zato, da bi se ljudje lažje odločili za novogradnjo, bi potreboval pisno naročilo šentjurskega župnijskega urada.⁴⁹

Hozjan, Jakob Stepischneegg, str. 128–130; Ambrožič, Lavantinska škofija, str. 399–428; Šimac, Knezoškof Stepišnik, str. 119–129; Maver, Časi Margarete Puhar, str. 18–28.

⁴⁷ Reichensperger, *Zur Charakterisirung des Baumeisters*, str. 5–8; Keplinger, *Zum Kirchenbau*, str. 20, 21; Haiko in Kassal-Mikula, *Katalog*, str. 74; Lewis, *The Politics*, str. 179–181, 219–236; Sisa, *Neo-gothic Architecture*, str. 170, 171, 174; Lewis, *Gothic Revival*, str. 128–130, 146; Alofsin, *When Buildings Speak*, str. 19; Damjanović, Radovi hrvatskih arhitekata, str. 229–231.

⁴⁸ To posredno izvemo iz pisma, v katerem je Pečnik leta 1870 zapisal, da po sedmih letih ni dobil plačila (NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 29. 12. 1870). Da je bil Pečnik leta 1863 v Šentjurju pri Celju, dokazuje tudi njegov akvarel z upodobitvijo cerkve, datiran v to leto, ki ga je Jože Curk videl v župnišču (Curk, *Sakralni spomeniki*, str. 84). Akvarela na omenjenem nahajališču ni več mogoče najti (ustni vir; župnik Vinko Čonč, 15. 3. 2021).

⁴⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 18. september 1864: »... und benütze diese günstige Gelegenheit um die Projekt für den Neubau der Kirche von St. Georgen, Euer fürstbischöflichen Gnaden ergebenst vorzulegen. Der hochw: Herr Pfarrer Terstenjak wird diese Zeichnungen persönlich abholen, und ich habe die sichere Hoffnung, daß trotz der Opposition die sich im Markt St. Georgen gegen den Kirchenbau respektive gegen das Pfarramt, wie es scheint, in letzter Zeit erhoben hat, doch den Bau, unter den Einflüsse Euer fürstbischöflichen Gnaden, u. dem Mitwirken

Po dobrem letu se je Pečnik spet obrnil na škofa, tokrat manj optimistično. V pismu z dne 3. oktobra 1865 je potovanje po Spodnji Štajerski sicer ocenil kot ugodno, a je hkrati potožil, da tamkajšnja duhovščina pri popravilu in nabavi novih liturgičnih predmetov preveč plačuje raznim posrednikom. Dodal je še, da so mu na graškem gradbenem uradu svetovali, naj škofija pri namestništvu objavi oglas, da ima sedaj škofijskega arhitekta, saj bi s tem gradbeni urad razbremenila naročil. Pismu je priložil dodatek z naslovom *Pro memoria*, v katerem razkriva, da z mestom škofijskega arhitekta ni zadovoljen, saj kljub številnim dogovorom do naročila načrta in njegovega plačila navsezadnje skoraj v nobenem primeru ne pride. Presenetilo ga je, da cen za načrte ne postavlja le izobrazena duhovščina, ampak tudi navadni župljani. Nadalje je Pečnik navedel, da se je v enem letu poleg projekta za novogradnjo župnijske cerkve v Šentjurju pogajal še za novogradnjo župnijske cerkve v Loki pri Zidanem Mostu in v Sv. Petru pod Sv. Gorami; v teku so bili pogovori o restavriranju prezbiterja in postavljanju novega neogotskega oltarja v Svečini ter o gradnji zvonika v cerkvi v Braslovčah in zvonika v Slovenski Bistrici; izdelal pa je že kovinska vrata za kapelo sv. Maksimilijana v Celju, po njegovi risbi je nastal božji grob za Sevnico, odposlal pa je križev pot za cerkev sv. Miklavža v Polju ob Sotli; ustno je bil že dogovorjen za izdelavo tabernaklja za Slovenj Gradec in oltarja za Slovenske Konjice. Po njegovem mnenju vsi ti pogovori o delih dokazujejo, da potrebe obstajajo, a ljudje ne razumejo, da je treba za kvaliteten načrt plačati. Navajeni so namreč, da načrt naredi krajevni zidarSKI mojster, nato pa ga obravnavajo in dodelajo ali spremenijo na gradbeni upravi, gradbenem uradu in nazadnje v Gradcu na gradbenem oddelku. Ta procedura sicer podaljša čas gradnje, a ti načrti so izdelani po uradni dolžnosti in so zastojni, naročniki pa poravnajo le stroške zidave. A do takih cerkva je Pečnik zelo kritičen, saj so po njegovem mnenju praviloma brez umetniške vrednosti, kot primer pa navede župnijski cerkvi v Sevnici in Dobovi. Zaradi te ustaljene prakse župljani ne razumejo, da je pri gradnji prav načrt najpomembnejši in da je treba arhitekta za načrt plačati, saj od tega živijo. In ker niso pripravljeni plačati, ostajajo pri starih praksah. Zato je Pečnik, sklicujoč se na znameniti stavek »Eden za vse in vsi za enega«, škofu predlagal, naj vsaka župnija na pol leta v gradbeni fond prispeva 1 goldinar in pol, ta denar pa bi škofijski arhitekt dobil kot plačilo za načrte. On pa bi se zavezal, da bo opravil vsa dela, ki bi jih od njega zahtevali; tako bi prejemal fiksna naročila. V tem primeru bi lahko pri njem naročili načrte ne le za cerkve, kapele, župnišča, kaplanije in župnijske šole, ampak tudi za oltarje, paramente in druge pripo-

močke. Duhovščina pa bi skrbela za naročilo načrtov in župljane spodbujala h gradnji.⁵⁰ Pečnik si je torej zamislil nekakšno letno plačo.

V zelo kratkem odgovoru z dne 25. oktobra 1865 je škofijski konzistorij Pečniku pojasnil, da finančno stanje lavantinske škofije ne omogoča plačevanja letne plače, saj je škofija zelo obremenjena z davki in dajatvami. Zato so mu predlagali le, da sodelujejo tako kot doslej in da mu lahko plačajo le za določen naročen načrt.⁵¹

Z gotovostjo lahko potrdimo, da noben od večjih projektov, ki jih je Pečnik omenil v prilogi *Pro memoria*, ni bil realiziran. Cerkev v Šentjurju pri Celju ima še danes podobo, ki jo je dobila v letih 1708 in 1710.⁵² Zaradi prostorske stiske so prvi načrt za novo cerkev naročili pri mariborskem gradbeniku Juriju Omersi že leta 1857, a so misel na gradnjo opustili zaradi previsokih stroškov. Škof Stepišnik je leta 1864 sicer župljanom zagrozil, da v tem kraju ne bo več birmal, če ne bo večje cerkve, a kljub temu do novogradnje ni prišlo. Misel na to so dokončno opustili, ko je leta 1869 deželna oblast razglasila, da ni potrebna ne razširitev ne novogradnja.⁵³ Prav tako se podoba srednjeveške cerkve v Loki pri Zidanem Mostu ni spremenila vse od leta 1740, ko so jo barokizirali. Cerkveni stavbi torej nista bili v tako slabem stanju, da bi ju morali leta 1865 na novo sezidati. Za cerkev sv. Petra pod Svetimi gorami je Ignac Orožen leta 1887 zapisal, da je bila že leta 1816 v tako slabem stanju, da je škofijski ordinariat ukazal iz nje umakniti svete zakramente in paramente. Kljub temu, da so med letoma 1816 in 1830 nastali kar štirje predlogi za prezidavo ali novogradnjo, noben načrt ni bil realiziran, konec leta 1831 pa so cerkev zaprli. Leta 1835 so jo obnovili in dve leti pozneje poslikali. Ker pa je bila premajhna stavba obnovljena le za silo, je cerkveno predstojništvo ljudi skušalo prepričati k novogradnji. A predračun je znašal kar dobrih 36.447 goldinarjev, zato so ljudje novogradnjo nasprotovali, zavrnil pa so tudi leta 1872 nastali načrt za razširitev, ki je predvideval le 9.000 stroškov. Ob tem Orožen ne navaja imena arhitekta. Morda je te načrte in stroškovnike pripravil Pečnik. Cerkev so z delno regotizacijo obnovili šele leta 1880.⁵⁴

⁵⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku v Maribor, 3. oktober 1865.

⁵¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo škofijske pisarne iz Maribora J. Pečniku na Dunaj, 25. oktober 1865.

⁵² Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 69, 70. Leta 1874 so le prebili lunete v ladji, zvonik, ki je bil sicer zgrajen med letoma 1760 in 1763, pa povišali leta 1812 in mu sedanjo kupolasto streho dodali leta 1848 (Curk, *Sakralni spomeniki na območju občine Šentjur pri Celju*, str. 83; Kolar, *Župnija sv. Jurija pri Celju*, str. 86–88, 90).

⁵³ Kolar, *Župnija sv. Jurija pri Celju*, str. 89, 90.

⁵⁴ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, 6, str. 356, 357; Curk, *Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*, str. 7; Kemperl, *Sakralne stavbe*, str. 66–69.

des Herrn Bezirks Vorstandes so wie der energischen Einschreitens unseres gelehrten Herrn Pfarrers zu stande kommen wird.«

*Kovinska vrata kapele sv. Maksimilijana v Celju
(foto: Metoda Kemperl).*

Zvonik v Braslovčah je bil prezidan in nadzidan leta 1772⁵⁵ ter se odtlej ni spremenil. H gradnji novega zvonika v Slovenski Bistrici je vernike že leta 1850 spodbujal škof Slomšek.⁵⁶ Iz župnijske kronike izvem, da so gradnjo zvonika, za katero so porabili 16.500 goldinarjev, končali leta 1868, ne izvemo pa ne imena arhitekta ne zidarskega mojstra.⁵⁷ Slog zvonika in zahodne fasade ladje (polkrožno zaključena okna, portali in niše, uporaba pilastrov, triglifov in metop) ne kaže na Pečnika, saj je preziral (neo)klasistični slog. Gradnja zvonika je bila zaključena šele leta 1904, ko so mu dodali kapo, izdelano po načrtih Hansa Pascherja.⁵⁸ Od treh že gotovih del, ki jih je Pečnik omenil, bi lahko kovinska vrata, ki zapirajo vhod v kapelo sv. Maksimilijana v Celju, bila njegova, saj so sestavljena iz paličastih in vitičastih motivov,

božji grob za Sevnico in križev pot za Polje ob Sotli pa nista več v razvidu.⁵⁹

Neizvedeni projekti so Pečnika očitno vedno bolj jezili, zato se je proti koncu leta 1870 odločil odstopiti z mesta škofijskega arhitekta. V pismu z dne 29. decembra 1870 je kot razlog za odstop navedel neposluh za kvalitetno arhitekturo in nezainteresiranost duhovnikov, ki so še vedno navajeni, da gradijo samouki in da se en načrt, ki ga izdelajo na gradbenem uradu, uporablja večkrat. Zato se mu zdi, da je njegovo ime v šematizmu povsem nepomembno.⁶⁰ Poleg tega ga je globoko užalilo dogajanje v zvezi z načrti za cerkev v Šentjurju pri Celju. Po njegovem mnenju jih je naročil župnik Trstenjak, predračune pa škofijski konzistorij. Čeprav je škof načrte odobril, v teh sedmih letih Pečnik ni dobil plačila. To naj bi bil po njegovem mnenju v njegovi dolgoletni praksi edini primer. Izkušnja je bila zanj toliko bolj boleča, ker je od župnika Trstenjaka izvedel, da naj bi bil za neizplačilo odgovoren škof sam. Zato je v tem pismu še enkrat prosil za izplačilo 160 goldinarjev, v nasprotnem primeru pa zagrozil z objavo v časopisu.⁶¹ Škofija je takoj januarja naslednjega leta odstop sprejela,⁶² povrnili so mu dolg za načrt šentjurske cerkve,⁶³ zelo hitro pa so vse dekanijske urade seznanili z njegovim odstopom.⁶⁴

Pečnik je torej svoj odstop povezoval z nerazumevanjem duhovnikov in nezmožnostjo plačila. Vsa zelo skopa in kratka pisma, ki sta jih škof Stepišnik oziroma konzistorij pisala Pečniku, dejstvo, da mu niso plačali za izgotovljene načrte, in hitrost, s katero so dekanijske urade seznanili s Pečnikovim odstopom, pa nam dajejo slutiti, da se škof ni prav nič trudil, da bi Pečnik v njegovi škofiji dobil kako naročilo.

Ta odnos nakazuje na to, da je škof Stepišnik Pečnika sicer imenoval za škofijskega arhitekta, a pozneje se za tesnejše sodelovanje ni trudil oziroma mu ni bil naklonjen. Kljub temu, da lavantinska

⁵⁹ Prav tako nismo našli nobenega dokaza, da bi Pečnik izdelal tabernakelj za Slovenj Gradec in oltarja za Slovenske Konjice ter Svečino. Nekako v tem času pa je narisal načrt za prižnico v župnijski cerkvi v Rogaški Slatini, ki je bila na novo zgrajena med letoma 1863 in 1866 (Urek, Slovenica v reviji Kirchenschmuck, str. 149).

⁶⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku, 29. 12. 1870; V šematizmu lavantinske škofije je Pečnik kot škofijski arhitekt naveden v letih 1865–1870 (*Personalstand* 1865, str. 10; isto, 1866, str. 12; isto, 1867, str. 12; isto, 1868, str. 12; isto, 1869, str. 12; isto, 1870, str. 12).

⁶¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika z Dunaja škofu Stepišniku, 29. 12. 1870.

⁶² NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora J. Pečniku na Dunaj, 11. januar 1871.

⁶³ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora J. Pečniku na Dunaj, 10. januar 1871.

⁶⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora na vse škofijske dekanate, 11. januar 1871.

⁵⁵ Kemperl, *Korpus*, str. 70, 71.

⁵⁶ Kemperl, *Nekaj načrtov*, str. 316–323.

⁵⁷ ŽA Slovenska Bistrica, Gedenkbuch der Stadtpfarre Windischfeistriz, 1860; Kemperl, *Nekaj načrtov*, str. 316–323.

⁵⁸ Kemperl, *Nekaj načrtov*, str. 316–323.

škofija premore precej kvalitetnih gotskih cerkev, je neogotska cerkev opečnatega tipa takrat gotovo delovala kot tujek. Morda tudi slovenski župniki, kot na primer šentjurski župnik Davorin Trstenjak, ki so se v tistem času trudili za uveljavitev slovenskega jezika,⁶⁵ Pečnikovemu slogu opečnate neogotike niso bili naklonjeni. Zato bi bil lahko poleg finančne nezmožnosti tudi Pečnikov slog razlog, da ni prišlo do naročil. Stepišnikovih slogovnih preferenc, kot že zapisano, zaenkrat še ne poznamo. Vemo pa, da je bil njegov predhodnik škof Slomšek do neogotike kritičen, saj naj bi ji manjkalo potreben religiozni duh.⁶⁶ Če je škof Stepišnik imenoval Pečnika za škofijskega arhitekta zaradi nemškega videza njegovega sloga, a mu pozneje ni bil naklonjen, bi morda tudi podkrepilo tezo, da je bil Stepišnik sprva nemško usmerjen, a je pozneje delal tudi v prid Slovencem.

Kljub Pečnikovemu nezadovoljstvu in nerazumevanju, ki je spremljalo njegovo delo za lavantinsko škofijo, mu je do leta 1870, ko je odstopil, uspelo izpeljati projekt, ki ga sicer v pismih med Pečnikom in škofijsko pisarno ne zasledimo, a zanj izvemo iz drugih virov. Gre za novogradnjo podružnične cerkve sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu.

Gradnja podružnične cerkve sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu

Prvi je o cerkvi v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu že leta 1877 pisal Ignac Orožen: »Cerkve je najstarejša sakralna stavba v soseski Tirosek in se v arhivskih virih prvič omenja leta 1426. Gotska stavba z obokanim prezbitერიem, ravno stropano ladjo in tremi oltarji je bila leta 1857 v precej slabem stanju. Prvotno šilastoločna okna prezbitერიja so bila majhna, zato so dve povečali, dve pa prezidali. Zakristija z gotskim portalom je bila v pritličju prejšnjega podrtega zvonika. Nov zvonik pa so leta 1717 postavili pred glavnim vhodom. Celotno stavbo, vključno z zvonikom, so leta 1869 podrli, 3. junija istega leta pa je gornjegrajski dekan Jožef Florijančič postavil temeljni kamen za novo cerkev. Gradnja nove cerkve s centralno zasnovo ter tremi novimi in elegantnimi oltarji je bila zaključena leta 1872, ko jo je 28. julija posvetil domači župnik Gašper Dornik.«⁶⁷

⁶⁵ Za Davorina Trstenjaka glej Slodnjak, Trstenjak (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi727223/#slovenski-biografski-leksikon>) (7. 3. 2021)).

⁶⁶ Slomšek je za gotsko obliko menil, da je najlepša, je pa tudi najdražja in zato prepotratna, najboljša pa se mu je zdelo baročna. Svoje preference je leta 1860 ali 1861 zapisal v osnutkih predavanj za cerkveno umetnost na mariborskem bogoslovju. To njegovo stališče je bilo gotovo zelo vplivno. Ob tem je bogoslovce pozval, naj se pri novogradnjah ne ravna po modi ali gradbenem uradu, pač pa naj si poiščejo vzorec, preudarijo potrebno velikost in gradbeno sredstva ter se posvetujejo z gradbenim strokovnjakom (Lavrič, Slomškov osnutek predavanj, str. 116, 117, 122, 123).

⁶⁷ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, 2, str. 76; Cerkev je opisal tudi Stegenšek, pri čemer je vse zgodovinske podatke povzel po Orožnu. Objavil je tudi tloris cerkve (Stegenšek,

Zelo zanimivo pa je, da Orožen ni omenil niti imena avtorja načrtov niti zidarskega mojstra. Orožna je namreč škof Stepišnik leta 1865 imenoval za duhovnega svetovalca, leta 1867 je postal stolni kanonik, torej posledično tudi konzistorialni svetnik, od leta 1869 pa je na mariborskem bogoslovju celo predaval o cerkveni umetnosti.⁶⁸ Iz tega je mogoče sklepati, da je dobro poznal arhitekta Pečnika in njegova prizadevanja. Tako mu tudi Pečnikovo delo za Šmiklavž gotovo ni bilo neznano.

Da je bila nova cerkev v Šmiklavžu postavljena prav po načrtih Janeza Pečnika, najprej izvemo iz pisma Gašperja Dornika lavantinskemu ordinariatu. Ta je namreč 23. aprila 1869 ordinariat prosil za dovoljenje, da bi lahko gornjegrajski dekan Jožef Florijančič čim prej posvetil temeljni kamen za novo cerkev, saj bi jo le tako lahko začeli čim prej graditi. Kot razlog je navedel, da je škofijski arhitekt Janez Pečnik že narisal in poslal načrte za cerkev. Ordinariat se je hitro odzval, saj je 30. aprila Florijančič že dobil dovoljenje.⁶⁹ Omenjeni načrti v prošnji so še ohranjeni. Ker Pečnik očitno ni nameraval nadzorovati gradnje, je napisal obširna navodila za gradbenega mojstra, ki jih je z Dunaja poslal 24. novembra 1868, ter priložil načrte. Iz navedbe prilog izvemo, da je Pečnik poslal tloris, dva prereza in tri predstavitvene risbe z vsemi detajli. Tloris in prereza niso ohranjeni, saj so verjetno ostali pri zidarskem mojstru, tri predstavitvene risbe, ki kažejo pogled na glavno fasado, na stransko fasado z južne strani in na prezbitერიj, pa so še ohranjene. Te je Pečnik vsako posebej signaliral in datiral (1868).⁷⁰

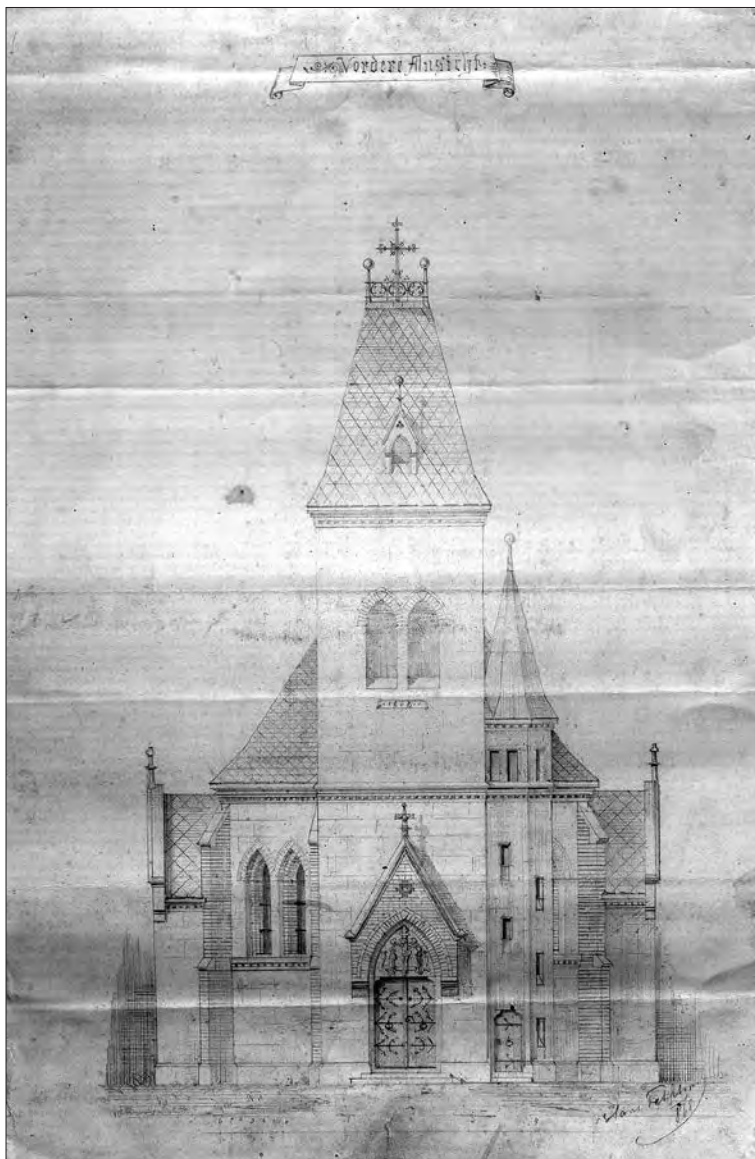
Gradbena navodila se v prevodu glasijo takole: »Cerkveni prostor je pravilni oktagon s premerom 5 klatfer [približno 9,5 m]. Zunanji vogali so okrepljeni z oporniki. Na zahodni strani stoji zvonik, ki je bolj širok kot globok in ima na južni strani majhen stopniščni stolp, ki vodi na orgelski kor, zvonik in podstrešje cerkve. Med oporniki na južni in severni strani sta prizidka za stranska oltarja. Proti vzhodu, nasproti zvonika, je prizidan prezbitერიj, zaključen s pol oktogona. Levo mu je prizidana zakristija. Tla cerkve so za 18 col [47,34 cm] višja kot zunanji nivo, stranski kapeli sta za 6 col [15,8 cm] višji kot cerkveni tlak, prezbitერიj pa je še za 18 col [47,34 cm] višji. Osmerokotni cerkveni prostor je obokan z listno kupolo, ki jo na vseh stikih podpirajo približno 1 čevljev [31 cm] široka rebra. Ta rebra rastejo iz kapitelov malih stenskih stebrov; kapiteli so v detajlu izrisani. Baza in kapiteli stebrov so iz kamna. Med njimi so na vseh straneh šilastolocene izbočene

Cerkveni spomeniki Lavantinske škofije, str. 116). Cerkev ima geslo tudi v Leksikonu cerkva na Slovenskem (Kemperl, Podružnična cerkev sv. Nikolaja, str. 94–96).

⁶⁸ Fugger Germadnik, Ignacij Orožen, str. 514.

⁶⁹ NSAM, Škofijska pisarna, D VIII – Gornji Grad, šk. 12, Prošnja za posvetitev temeljnega kamna v Šmiklavžu, 23. 4. 1869, Odgovor 28. 4. 1869.

⁷⁰ NSAM, ZA, Frankolovo, šk. 9, Bau Erläuterung für den Baumeister, 24. 11. 1868 s prilogi.

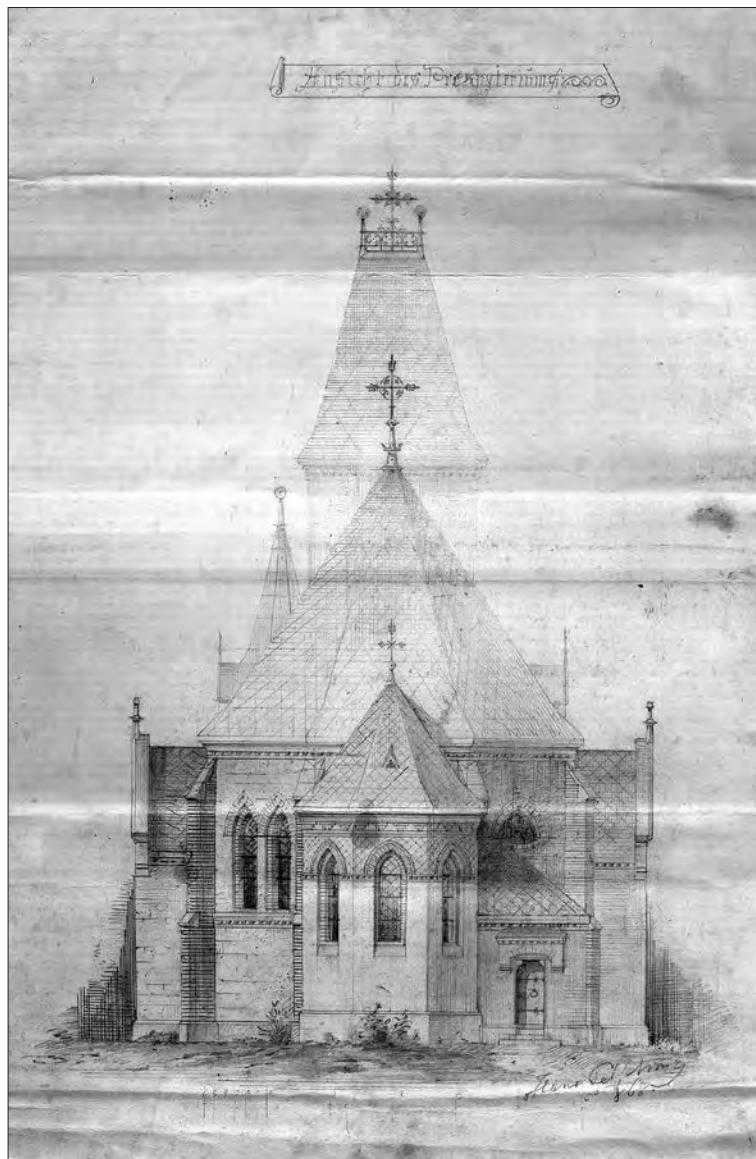

Janez Pečnik, predstavitvena risba cerkve sv. Miklavža v Miklavžu pri Gornjem gradu, 1868, pogled na glavno fasado (NŠAM, Župnijski arhivi, Frankolovo, šk. 9).

obočne kape. Zgoraj je ta kupola zaključena z opečnatim vencem, ki ima odprtino, kot kaže prečni prerez. Zvonik se proti cerkvi odpira z visokim lokom. Za pevski kor, ki ima v prostor segajoč tridelen balkon, je, kot je narisano na podolžnem prerezu, primeren segmentni lok. Ta sloni na treh nosilnih kamnih, na katerih sta položeni ena ali dve kamniti plošči, nato pa se dviguje 3 čevlje [94,5 cm]. Tudi nad preddverjem zvonika je treba dodati eno ali dve ometani kamniti plošči. Cerkveni prostor se na desni in levi s šilastim lokom odpira v stranski kapeli, ki sta obokani s šilastim obokom in imata v sredini okroglo okno. Prostor se s šilastim lokom odpira tudi proti prezbitariju. Ta je obokan s štiridelnim kapastim obokom, okrepljenim s 6 col [15,8 cm] debelimi rebri, ki slonijo na konzolah in se zgoraj zaključijo v opečnatem vencu. Levo vodijo šilastoloka vrata v zakristijo, ki jo osvetljujejo tri preprosta

okna. Namesto oltarne slike bi bilo boljše v praznem oknu narediti vitraj s podobo sv. Nikolaja, saj izdelava tega ne stane precej več kot oljna podoba, je pa lepša in bolj učinkovita. Pod njo je oltarna miza s tabernakljem. Levo od zvonika je v cerkvi dvojno okno, nasproti njega prav tako, desno pa le enojno okno zaradi stopnišnega stolpčiča in nasproti trikotno okno, saj zakristijska streha ne dovoljuje izdelati drugačnega okna. Simetrije zato ni mogoče vzpostaviti, a taka odstopanja se v srednjeveških stavbah vsepovsod dogajajo.⁷¹ Zvonik ima portal z nadzidanim baldahinom iz surove opeke, ki portal uokvirja s šilastim lokom, zgoraj pa se zaključuje s kamnitim zatrepom.

⁷¹ Tu Pečnik sledi Reichenspergerjevi kritiki, da arhitekti dajejo preveč poudarka simetriji, ki pa je po njegovem mnenju pusta in toga (Keplinger, Zum Kirchenbau, str. 26).

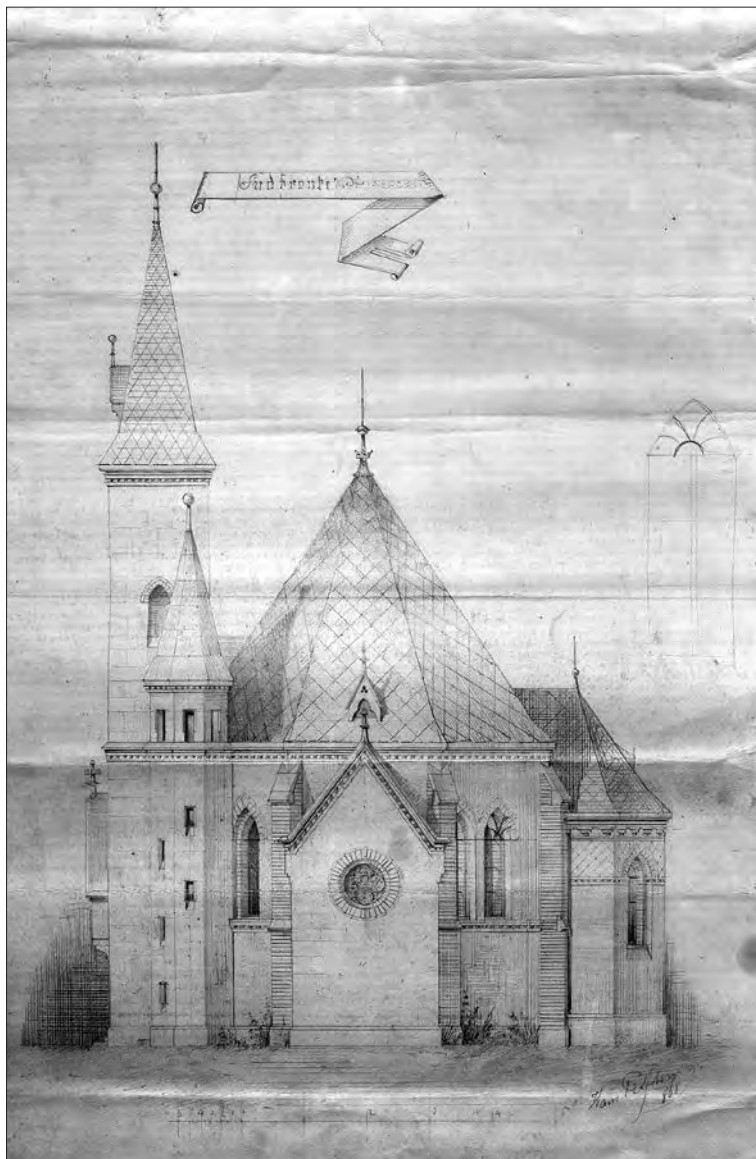

Janez Pečnik, predstavitvena risba cerkve sv. Miklavža v Miklavžu pri Gornjem gradu, 1868, pogled na prezbitერიj (NSAM, Župnijski arhivi, Frankolovo, šk. 9).

Zvonica zvonika se na strani portala odpira z biforo, na ožjih stranicah pa s po enim malim oknom. Streha je šotorasta, kot so bile v 15. stoletju vsepovsod na Štajerskem v uporabi, in deluje zelo slikovito. Zunanji oporniki so sezidani iz golih opek, četrta kole [6,5 mm] široke fuge so zapolnjene s cementom. Strešice opornikov so iz kamna. Kamnit napušč je visok 12 col [31,698 cm] in ima 9-col-ski [23,7 cm] nadzidek, pod njim pa je pas iz neometanih opek, ki so postavljene tako, da tvorijo zobčast ornament, kot je vidno na detajlu. Okna imajo okvire in police iz neometanih opek, ki so globoke 6 col [15,8 cm]. Železne okenske mreže so vzdane v steno, tudi uporaba cenejšega in preprostejšega železa je smotrna in preizkušena. Železni profili so debeli $1\frac{1}{4} \times \frac{1}{4}$ col [3,28 x 0,65 cm] in imajo na notranji strani tri žlebiče, v katere namestimo stekla in $\frac{1}{2}$ col široke zidne uture. Nad to pridejo po-

krivni profili, vse skupaj pa na obeh straneh pokrijemo z malto.⁷² Ti železni profili morajo biti vzdani zelo tesno, lahko pa jih naredi vsak ključavničar. Križi in greben na strehi zvonika naj bodo iz kovanega železa, strehe pa iz bakra ali pločevine. Dobro bi bilo, da je podzidek iz neometanega klesanega kamna ali kamnitih plošč. Stene naj bodo ometane, k ometu pa je treba že med pripravo dodati rumenkasto rjavo barvo. Za zunanje opornike lahko izberete boljšo opeko, ki je na eni strani odrgnjena, lahko pa so izdelani tudi iz ilovice za strešne opeke. Vsa okna je treba obiti s pločevino, da bodo dlje zdržala, stavba pa bo videti bolj dostojanstvena. Morda bo na stari cerkvi mo-

⁷² Za boljše razumevanje, kako so te mreže in stekla sestavljeni skupaj, je Pečnik med besedilom narisal detajl v prerezu, tlorisu in perspektivi.

Janez Pečnik, predstavitvena risba cerkve sv. Miklavža v Miklavžu pri Gornjem gradu, 1868, pogled na kapelo (NŠAM, Župnijski arhivi, Frankolovo, šk. 9).

goče najti kak uporaben napušč ali podzidek. Samomevno je, da je treba za gradnjo urediti tudi zemljišče.»

Kot zapisano, je Pečnik poleg tlorisa in prerezov narisal tri predstavitvene risbe. Iz njih je še boljše kot iz navodil za zidarskega mojstra razvidno, da si je Pečnik cerkev zamislil v slogu opečnate gotike. Cerkev ima v celoti gotske proporce z zelo visokimi in strmimi strehami, loki, zatrepi in slokim visokim zvonikom. Vzgon v višino pa poudarjajo še kovinski križi ali krogle na vseh strehah. Vsa okna so šilastoločna. Zunanjščina je sicer ometana, a iz surovih opek so izdelane špalete oken in šilasti zaključki, okviri okroglih oken, zunanji stopnjevani oporniki, cikcakast friz pod napuščem in okni, friz pod napuščem prezbitorija pa je še posebej umetelno oblikovan. Verjetno je Pečnik surovo opeko predvideval

tudi za zgornji del zunanje stene prezbitorija, saj je na risbi šrafiran. Opečnat je tudi baldahin nad glavnim vratom, v katerega šilastololočno luneto je Pečnik vrisal prizor Križanja. Ravno zaključen opečnat baldahin je tudi nad vrati zakristije. Najbolj srednjeveško deluje stopniščni stolp, saj ima do zidca, ki se povezuje z napuščem ladje, celo vrsto majhnih pravokotnih odprtin, nad zidcem večje pravokotne odprtine in prav tako kot zvonik zelo strmo streho.

Kmalu po prejetem dovoljenju za zidavo so se lotili gradnje nove cerkve. Vse bistvene podatke o poteku gradnje, sodelujočih mojstrih in stroških lahko razberemo iz ohranjenih računov in letnih obračunov. Do jeseni 1869 so že imeli 996 goldinarjev in 60 krajcarjev stroškov, saj so bili sezidani že glavni zidovi in nekaj ostrešja. 9. septembra so tesarskemu

mojstru Janezu Vrhovniku plačali 100 goldinarjev, 12. septembra 560 goldinarjev kamniškemu zidar-skemu mojstru Tomažu Snoju, 4. oktobra pa Jerneju Clariniju iz Okonine 336 goldinarjev in 60 krajcarjev za vožnjo in dobavljen zidarski material.⁷³ Naslednje leto je Tomaž Snoj cerkev obokal in postavil zvonik, tesarski mojster Janez Vrhovnik pa je izdelal ostrežje zvonika, postavil oder okrog cerkve in streho prekril s črno pločevino. Prvi je dobil 350, drugi pa 178 goldinarjev.⁷⁴ Leta 1871 so imeli z zidavo že manj stroškov, in sicer le 85 goldinarjev; 5. septembra so Tomažu Snoju plačali za ometavanje zvonika in obokanje nad zvonico.⁷⁵ Mojster je z gradnjo cerkve zaključil do jeseni 1872, saj so mu 17. decembra tega leta izplačali še 400 goldinarjev.⁷⁶ Naslednje leto so sledila manjša obrtniška dela: Andrej Dular je izdelal kovinske mreže za okna, za kar je 25. septembra dobil 195 goldinarjev in 50 krajcarjev, za nekatere druge kovaške izdelke pa je kovaški mojster Matej Pukarda iz Gornjega Gradu prejel 8 goldinarjev in 63 krajcarjev. Na začetku tega leta, že 28. februarja, so kamniškemu kleparskemu mojstru Jožefu Lachalu plačali 500 goldinarjev, ker je z belo pločevino prekril streho zvonika.⁷⁷ Čeprav je iz obračunskih knjig jasno razvidno, da cerkev leta 1872 še ni bila v celoti dokončana, je Gašper Dornik že 1. junija tega leta škofijo prosil, da bi smel zaradi dolgotrajne bolezni gornjegrajskega dekana kar sam posvetiti obe cerkvi (poleg cerkve v Šmiklavžu je imel v mislih še cerkev Marijinega darovanja v Dolu (Štajngrob)). Pisal je, da je cerkev v Šmiklavžu že v celoti zgrajena, za Marijino cerkev pa

pričakuje, da bo dokončana v naslednjem poletju.⁷⁸ Že 13. junija je Dornik dovoljenje dobil in cerkev 28. julija istega leta posvetil.

Med načrtovano in obstoječo stavbo je kar nekaj razlik, ki so predstavljene v nadaljevanju besedila. Zidarski mojster Tomaž Snoj se načrtov ni popolnoma držal, saj stavba deluje precej manj gotoko. Na zunaj najbolj odstopa, da so vsi zunanji oporniki, ki naj bi bili iz neometane opeke, ometani. Ti niso stopnjevani in nimajo strmih strehic, zato ne delujejo gotoko, ampak prej romansko. Na nekaterih mestih, kjer je Pečnik predvidel opečnate detajle, je Snoj sicer nekaj tega

⁷³ NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 3, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche St. Nicolai vom 1. Jänner 1869 bis Ende Dezember 1869. S tremi prilogami.

⁷⁴ NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 5, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche M. Neustift gehörigen Filialkirche St. Nicolai vom 1. Jänner 1870 bis Ende Dezember 1870 (priloga sta v NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 3). Zidarski mojster Tomaž Snoj je tega leta izpričano delal tudi na popravilu zidu župnijske cerkve in gradnji sosednje podružnične Marijine cerkve v Štajngrobu (NŠAM, Nova Štifa, šk. 5, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden Pfarrkirche Maria Neustift vom 1. Jänner 1870 bis Ende Dezember 1870 s prilogo).

⁷⁵ NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 3, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche M. Neustift gehörigen Filialkirche St. Nicolai vom 1. Jänner 1871 bis Ende Dezember 1871, s prilogo.

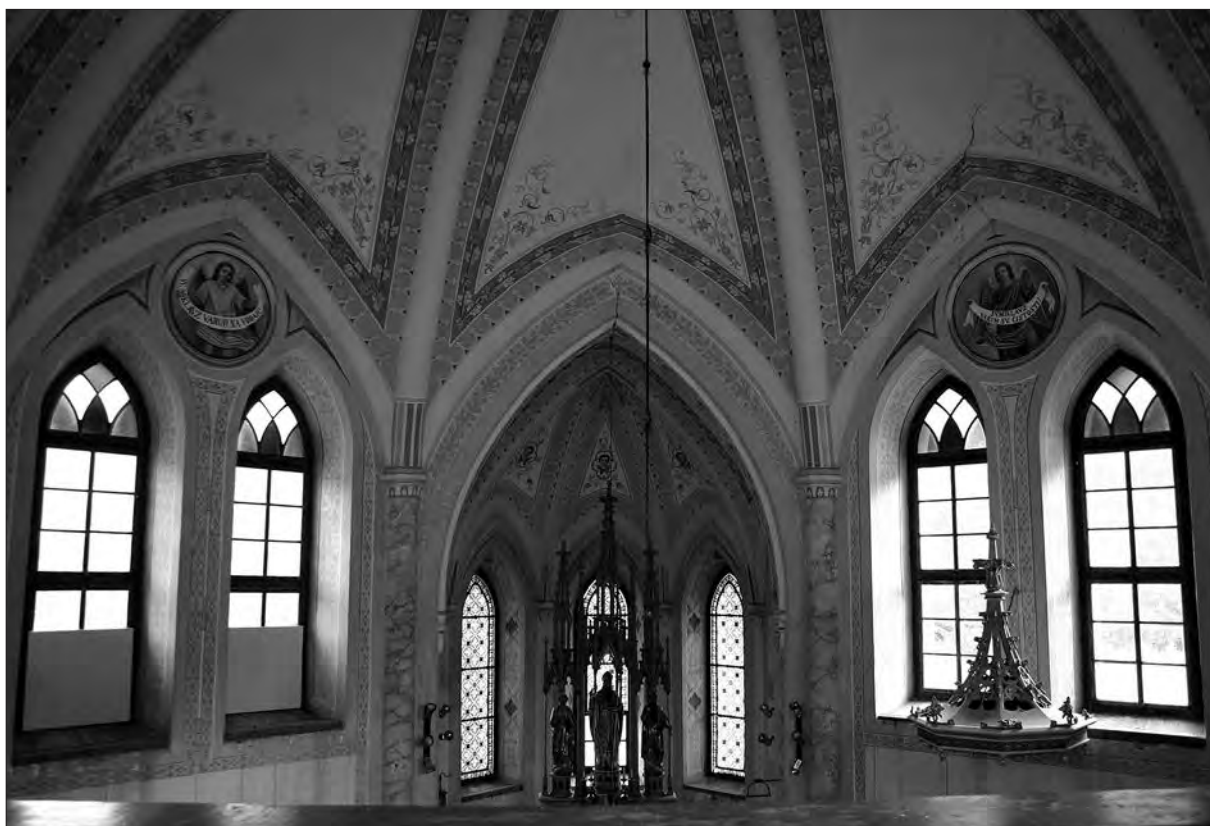
⁷⁶ NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 6, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate des Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche St. Nicolai vom 1. Jänner 1872 bis Ende Dezember 1872, s prilogo.

⁷⁷ NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 6, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate des Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche St. Nicolai vom 1. Jänner 1873 bis Ende Dezember 1873, s prilogami.

⁷⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, D VIII – Gornji Grad, šk. 12, Prošnja za posvetitev cerkve, 1. 6. 1872 in Odgovor, 13. 6. 1872. Tomaž Snoj je prav tako vodil dela Marijine cerkve v Dolu (Štajngrob), a iz ohranjenih arhivov ni razvidno, da bi delal po kakih načrtih. Zidove prvotne cerkve z začetka 17. stoletja je sicer ohranil, a ji dal gotoko podobo: celotno stavbo je podaljšal, v notranjščini jo je v celoti obokal s križnobrebrastimi oboki, na zunanjščini je dodal zunanjo členitev stene z oporniki in prebil nova šilastoloka okna, postavil pa je tudi nov zvonik (Kemperl, Podružnična cerkev sv. Nikolaja, str. 92–94 s starejšo literaturo). Dovoljenje za obnovo stavbe je župnik Gašper Dornik dobil leta 1866 (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 4, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1866). Z deli so začeli leta 1869: jeseni tega leta so plačali 400 goldinarjev Tomažu Snoju za novo zidovje, Janezu Sabotha pa 77 goldinarjev za novo ostrežje (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 3, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1869 s prilogami). Naslednje leto je Snoj obokal cerkev in sezidal zvonik, za kar je dobil 336 goldinarjev, tesarski mojster Janez Vrhovnik pa je za novo ostrežje zvonika dobil 154 goldinarjev (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 5, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1870 s prilogami). Leta 1871 je Snoj nadaljeval z deli na zvoniku, za kar je prejel 95 goldinarjev (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 4, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1871 s prilogami). Do 1. avgusta 1872 je stavba dobila šest novih oken, ki jih je izdelal gornjegrajski mizarski mojster Anton Plamberg, za kar je prejel 40 goldinarjev (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 6, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1872 s prilogami). Gradnjo je Snoj v celoti dokončal šele do 5. septembra 1873, ko je podpisal pobotnico. V začetku tega leta pa je kamniški kleparski mojster Jožef Lachel dobil 600 goldinarjev za pokritje zvonika z belo pločevino (NŠAM, ŽA, Nova Štifa, šk. 6, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1873 s prilogami). V cerkvi je še prižnica, ki jo je leta 1821 izdelal mizar Tomaž Perko (NŠAM, ŽA, Nova štifa, šk. 7, Rechnung über die Empfänge und Ausgaben bei der unter dem Patronate Bisthums Laibach stehenden zur Pfarrkirche Maria Neustift gehörigen Filialkirche Maria Steingruben vom 1. Jänner bis Ende Dezember 1821 s prilogami).

Cerkev sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu, zunanjščina (foto: Metoda Kemperl).

Cerkev sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu, notranjščina (foto: Metoda Kemperl).

Poskus dopolnitve arhitekturne risbe v pogledu (avtor: Gregor Markelj).

pridal, a teh detajlov ni razumel v konstrukcijskem, ampak le v dekorativnem smislu.⁷⁹ Zvoniku manjka stopniščni stolp, ki bi poudarjal srednjeveški oziroma utrdbeni videz fasade. Zvonik je v tlorisu bolj kvadraten kot pravokoten in ni tako slok, na čelni strani ima monoforo namesto bifore, na stranskih stenah pa ravno obratno. Tudi streha zvonika je drugače oblikovana. Napušč zvonika ni raven kot na načrtu, ampak ima na vseh straneh zatrepe. Zidec oziroma napušč ladje ne poteka še po stenah zvonika. Streha zakristije je zelo nizka, da je lahko nad njo v steni izdelano biforno okno. Torej je zidarski mojster stremel

k simetričnosti in ni sledil Pečnikovemu priporočilu. Nad glavnim vhodom in vhodom v zakristijo manjkata opečnata baldahina. Kovinska križa sta nameščena le na vrh kupole in kape zvonika, na kapelah in prezbitერიj pa jih očitno niso namestili, prav tako ne predvidenih okrasnih zaključkov na čelni strani strehe zvonika in stranskih delih kupole. Letnico gradnje, za katero je Pečnik predvideval, da bi bila napisana pod biforo čelne strani zvonika, so vklesali v preklado glavnega portala (1872), ki sicer sledi obliki na predstavitveni risbi. Načrti oziroma predvideni detajli notranjščine niso ohranjeni, a glede na Pečnikova gradbena navodila lahko zapišemo, da se je Snój v osnovi držal načrtov oziroma opisa. Tako v ladji kot v prezbitერიju so v vogalih nameščeni polstebri, iz katerih rastejo rebra, ki se stikajo v temenu kupole oziroma v okrogli odprtini. A podstavki in kapiteli niso

⁷⁹ Ti elementi so sedaj poudarjeni z rumeno, a fotografije zunanjsčine cerkve iz leta 2001 (pred zadnjo obnovo) kažejo, da je bila celotna zunanjsčina umazano bela (ZVKDS, Območna enota Celje, fototeka).

kamniti, kot je predvidel arhitekt. Kamniti so le stebri pevskega kora. Pečnikovega nasveta, da bi namesto oljne slike v vzhodno okno prezbitorija namestili vitraj in pod njim postavili le oltarno mizo, niso uresnili. V prezbitoriju stoji oltar neogotskih oblik s tremi bogato okrašenimi baldahini, pod katerimi stojijo kipi sv. Miklavža, sv. Petra in sv. Pavla.⁸⁰

Pečnikova navodila za zidarskega mojstra in načrta kažejo, da je želel postaviti neogotsko cerkev opečnatega tipa. Zidarski mojster Snoj je sicer načrtu v osnovi sledil, a je skušal te poudarke, kolikor je bilo le mogoče, omiliti, nekatere pa je celo izpustil. Ali je šlo pri tem za njegovo odločitev ali so bila takšna navodila naročnika, ni znano.

Ponovno sodelovanje in dela na Ptujski Gori

Korespondenca med Pečnikom in škofom Stepišnikom je bila ponovno vzpostavljena leta 1880, torej po desetih letih oziroma dve leti potem, ko se je Pečnik upokojil in se preselil v Gradec. Pečnik je želel, da ga škof spet imenuje za škofijskega arhitekta, in ta naziv je uporabil tudi pri podpisu pisma z dne 11. oktobra 1880. Pismo je naslovljeno na škofijski ordinariat in mu tako kot vsej duhovščini želel sporočiti, da je pripravljen načrtovati in nadzirati izvedbo vseh liturgičnih predmetov in druge opreme, ki je potrebna za cerkveno rabo. Prav tako se je ponujal kot izdelovalec načrtov ter nadzornik dela prezidav in novogradenj cerkva tako v srednjeveškem kot tudi v kakem poznejšem slogu; vse to je ponujal za majhen honorar.⁸¹ Na to pismo ni bilo odgovora, zato se je spomladi naslednjega leta, ko se je vračal s Ptujске Gore, kjer je začel z obnovo cerkve, ustavil v Mariboru. Ker škofa ni bilo, je v zvezi z reklamno vizitko, ki si jo je nameraval dati izdelati in na katero bi pridal tudi titulo škofijskega arhitekta, govoril s kanonikom Ignacem Orožnom. Ta mu je svetoval, naj vizitko predloži in počaka na škofov odgovor.⁸²

Škof mu je odgovoril 18. maja 1881; odobril je tako vizitko kot razpošiljanje škofijskim duhovnikom, a mu je prepovedal uporabljati in objavljati naziv.⁸³ A Pečnik je vztrajal, zato je 25. junija 1881 konzistoriju poslal prošnjo, naj mu ponovno dovoli uporabljati naziv škofijskega arhitekta. Tega naj bi si želel, ker živi v Gradcu in bi se kljub temu, da je v pokoju, rad ukvarjal s krščansko umetnostjo. Le s to

titulo pa bi po njegovem mnenju pridobil zaupanje duhovščine.⁸⁴ 27. julija istega leta mu je škofijski ordinariat v kratkem pismu odgovoril, da mu dovolijo uporabljati naziv, a da se ne morejo in ne želijo obvezati, da bi bili posrednik med arhitektom in duhovščino niti da bi upravljali z gradbenimi deli ali z nabavo predmetov.⁸⁵

Tako je Pečnik 6. avgusta škofu poslal v pregled vizitko. Na prvi strani je njegovo ime in nazivi, povsem spodaj pa naslov: *Joh: Petschnig k: k: Professor, Diözesan-Architekt, Graz, Gartengasse Nr. 7 P.* Med napisi je na desni strani zunanščina gotskega prezbitorija s stopnjevanimi oporniki, šilastoločnimi okni s krogovičji in vitkim stolpičem. Na levi strani je spodaj gotska miza, na njej pa svečniki, kelihi, monštranca, kadilnica, relikviarij, kip škofa in križ, za mizo pa škofovska palica. Nad mizo je šilastoločno okno z vitrajem dveh svetnikov, med tem in napisom pa se vije vinska trta. Skratka, prikazano je vse, kar je znal Pečnik načrtovati. Na zadnji strani je napis, ki se v prevodu glasi: »Dostojanstvo Cerkve zahteva pravilno slogovno obravnavo tako cerkvenih stavb kot vseh predmetov, ki so potrebni pri liturgiji. Ob tem lahko opozorim na svojo dolgoletno prakso in sem pripravljen za zmeren denar izdelati ne le načrte za novogradnje, prezidave in dozidave, ampak tudi za oltarje, prižnice, orgle, cerkvene klopi, spovednice, križeve pote, slikana okna in tako dalje. Prav tako lahko nadziram izdelavo vsega tega. Ker sem že dolgo povezan z najboljšimi podjetji, ki izdelujejo predmete za liturgično rabo, kot so monštranca, kelihi, luči, križi, relikviariji, liturgična oblačila, oltarne blazine, baldahini in tako dalje, jih lahko priskrbim ter bdim nad njihovo slogovno primernostjo, kvaliteto in estetiko.«⁸⁶ V pismu je izrazil upanje, da bo v interesu cerkvene umetnosti lahko deloval v svoji domovini. Ker se je bal nezaupanja župnikov, je predlagal, da bi vizitko posameznim župnijskim uradom poslal konzistorij, saj bi bili po njegovem mnenju župniki le tako prepričani, da ima škofovo dovoljenje za delo. Dodal je še, da je imel z vizitkami malo stroškov, saj je risbo izdelal sam, tisk pa je bil zelo poceni.⁸⁷

Iz ordinariata so Pečniku hitro odgovorili (17. avgusta), da ne morejo pošiljati vizitk. Pri tem so se sklicevali na zakon z dne 2. oktobra 1865, po katerem zasebne zadeve niso oproščene poštnine, in na prejšnje pismo, v katerem so jasno zapisali, da ne želijo biti

⁸⁰ Oltar je na zadnji strani datiran z letnico 1873, ki bi lahko bila sekundarna, a je povsem verjetna. Tudi v kapelah stojita neogotska oltarja.

⁸¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofijskemu ordinariatu v Maribor, 11. 10. 1880.

⁸² NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Maribora škofu M. Stepišniku, 7. 5. 1881.

⁸³ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega ordinariata iz Maribora J. Pečniku v Gradec, 18. 5. 1881.

⁸⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofijskemu konzistoriju v Maribor, 25. 6. 1881.

⁸⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora J. Pečniku v Gradec, 27. 7. 1881.

⁸⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu M. Stepišniku v Maribor, 6. 8. 1881, vizitka je priloga pisma.

⁸⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu M. Stepišniku v Maribor, 6. 8. 1881.

Janez Pečnik, osnutek vizitke, 1881 (NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu M. Stepišniku v Maribor, 6. 8. 1881).

posrednik.⁸⁸ Pečnik se je moral sprijazniti s tem, da bo sam poslal vizitke, a je zato prosil, da konzistorij dekanatom pošlje okrožnico.⁸⁹ 8. oktobra 1881 je konzistorij o ponovnem imenovanju res obvestil dekanate, a hkrati poudaril, da ordinariat v nobenem primeru ne bo posrednik med arhitektom in naročniki ter da ne bo upravljal gradenj ali sodeloval pri nabavi opreme.⁹⁰ Konzistorij pa je na Pečnika kmalu pozabil, saj ga v šematizmu niso navedli. Zato jih je naslednje leto prosil, naj ga navedejo v šematizmu za leto 1883 in

mu pošljejo izvod.⁹¹ S tem pismom se korespondenca med Pečnikom in škofom oziroma ordinariatom v tem fondu konča, čeprav Pečnika kot škofijskega arhitekta zasledimo še v šematizmih do leta 1890.⁹²

Vezi med Pečnikom in škofijo so se verjetno obnovile zaradi restavriranja cerkve na Ptujski Gori. Pečnik je namreč v *Mittheilungen* večkrat opozarjal na slabo stanje tega vrhunskega spomenika. Kot smo že omenili, ga je prvič omenil že leta 1865 in ga je že tedaj dobro poznal.⁹³ Leta 1869 je cerkev obiskal

⁸⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega ordinariata iz Maribora J. Pečniku v Gradec, 17. 8. 1881.

⁸⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu M. Stepišniku v Maribor, 13. 9. 1881.

⁹⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Osnutek pisma škofijskega konzistorija iz Maribora J. Pečniku v Gradec, 26. 9. 1881.

⁹¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca M. Stepišniku v Maribor, 13. 10. 1882.

⁹² Pečnik je kot škofijski arhitekt naveden v letih 1883–1890 (*Personalstand* 1883, str. 18; isto, 1884, str. 18; isto, 1885, str. 18; isto, 1886, str. 19; isto, 1887, str. 19; isto, 1888, str. 19; isto, 1889, str. 19; isto, 1890, str. 19). Očitno so ga nehali omenjati v letopisu, takoj ko je škof Stepišnik umrl (18. 6. 1889).

⁹³ Petschnig, Über einige Kirchen in Steiermark, str. 191–204.

ponovno in v naslednjem letu objavil daljši prispevek, ki je vseboval opis cerkve ter poročilo o stanju in potrebni obnovi.⁹⁴ Leta 1878 je v isti reviji spet poročal o stanju, pri čemer je pri zunanjsčini izpostavil slabo stanje zunanjsčine prezbitarija, fial severnega portala, konstrukcije strehe zvonika in t. i. Celjskega oltarja.⁹⁵ Njegova prizadevanja so obrodila sadove leta 1879, ko je centralna komisija objavila novico o nujnosti skorajšnje temeljite obnove cerkve in pri tem prosila za državno finančno pomoč,⁹⁶ Pečnik pa je leta 1881 postal vodja obnove.⁹⁷

Že 13. septembra 1881 je Pečnik škofu v pismu poročal o stanju restavratorskih del. Zapisal je, da mora dela zaenkrat ustaviti, saj so znesek 3.000 goldinarjev, ki jim je bil odobren, že porabili oziroma presegli; stroški kamnoseka so namreč presegli znesek za 400 goldinarjev, saj se kamnosek ni mogel ustaviti sredi začetega klesanja opornika. Pečnik ugotavlja, da so v zelo slabem stanju še trije oporniki prezbitarija, ki jih je treba nujno restavrirati. V zvezi s tem je namestništvu že poslal prošnjo, ki ji je priložil ilustracijo, na kateri so oporniki videti kot razvalina, a lahko se vidi, kaj je od njih ostalo. Škofa je nagovarjal, naj namestništvu ugovor pošlje še konzistorij in prosi za nadaljnje financiranje restavriranja, saj soseska tega ne bo zmogla. Dobro bi pa tudi bilo, da bi se za finančno podporo obrnili še na ministrstvo.⁹⁸

Pečnik se je škofu še enkrat javil v zvezi z deli na Ptujski Gori, in sicer 12. oktobra 1882. Najprej mu je sporočil, da so za tisto leto restavratorska dela na cerkvi zaključena in da se bodo nadaljevala v naslednjih letih. Ministrstvo je odobrilo še 3.000 goldinarjev, zato je predvideval, da bo v prihodnosti večkrat potoval skozi Maribor in se bo lahko oglasil pri škofu. Restavriranje korne partije še vedno ni bilo končano, ugotavljal pa je, da so popravila potrebni še stranski portal, oporniki ladje in zvonik. Pismo je zaključil z mislijo, da si cerkev zasluži največjo pozornost ministrstva za uk in bogočastje.⁹⁹ To pa je, kot že zgoraj zapisano, zadnje pismo med Pečnikom in škofom Stepišnikom oziroma lavantinsko škofijo v tem fondu. Iste leta se tudi nehajo njegova poročila o re-

stavriranju na Ptujski Gori in zaenkrat tudi ne vemo, kako so se dela zaključila.¹⁰⁰

Sklep

Arhitekt Janez Pečnik je torej z lavantinsko škofijo začel sodelovati leta 1864, ko mu je knezoškof Maksimilijan Stepišnik podelil naziv škofijskega arhitekta. Isto leto se je odpravil na potovanje, na katerem je obiskal najpomembnejše gotske spomenike v škofiji. Na potovanju oziroma že prej je pridobil oziroma se dogovarjal za načrtovanje več novogradenj, obnov in liturgične opreme. A kmalu se je izkazalo, da pozneje do naročil ni prišlo. Pečnik je ugotovil, da ljudje niso pripravljeni plačati za dober načrt in da se ne zavzemajo za kvalitetno gradnjo, zato je leta 1870 odstopil z mesta škofijskega arhitekta. Farani gotovo niso zmogli stroškov razkošnejših gradenj, očitno pa je primanjkovalo tudi bogatih posameznikov, ki bi bili pripravljeni finančno podpreti zidavo cerkva. A morda je bil za nesprejemanje Pečnikove arhitekture med pretežno slovenskimi duhovniki in verniki kriv tudi slog njegovih gradenj. Pečnik je bil strikten goticist in kot tak pripadnik t. i. kölnskega kroga, ki je propagiral posnemanje oziroma uporabo gotskega sloga tako v profanih kot sakralnih gradnjah.

Pečnik je svoje stališče tudi javno zagovarjal, čeprav je pri gradnji njegove stavbe Realke v Budimpešti (1857–1859), kjer je med letoma 1856 in 1861 delal na gradbeni direkciji kot del ponemčevalne politike, naletel na hud odpor. Tudi druge njegove novogradnje pripadajo temu slogu, tak pa je tudi načrt za cerkev v Šmiklavžu. V tem slogu so bili gotovo izdelani tudi načrti za cerkev v Šentjurju pri Celju. Zato se nam zastavlja vprašanje, zakaj je Pečnik kot rigorozen goticist sploh bil imenovan za arhitekta škofije s pretežno slovenskim prebivalstvom. Morda je šlo le za diplomatsko potezo škofa Stepišnika, za katerega velja, da je bil izvoljen za škofa zaradi svoje pronemške usmerjenosti, a se je pozneje izkazalo, da je delal tudi v prid Slovencev.

Edina do sedaj znana cerkev, ki je nastala po Pečnikovih načrtih, je torej majhna podružnična cerkev sv. Miklavža v Šmiklavžu pri Gornjem Gradu. ZidarSKI mojster Tomaž Snoj se je njegovih načrtov sicer v grobem držal, a jih je toliko spremenil, da je omilil neogotski vtis, vsi elementi in detajli, ki bi morali biti po načrtu iz surove opeke, pa so ometani. Glede na slogovne značilnosti bomo v Pečnikovo bližino v prihodnje verjetno postavili še podružnično cerkev sv. Marije Magdalene v Gornjem Gradu (1867–1869).

Kljub vsemu moramo na Pečnikovo arhitekturo gledati tudi kot na pionirsko, saj se je opečnata neogotika tako na Ogrskem kot na Slovenskem pozneje, v osemdesetih letih 19. stoletja, pri gradnji sakralnih stavb vendarle uveljavila, in sicer z deli učencev

⁹⁴ Petschnig, Die Wallfahrtskirche Maria Neustift, str. CV–CIX.

⁹⁵ Petschnig, Ueber den Bauzustand, str. CLVI, CLVII; Več o prispevku glej Sapač, Historiat, str. 863–867; Sapač, Cerkev in spomeniško varstvo, str. 210–211.

⁹⁶ Sapač, Historiat, str. 865.

⁹⁷ To je bilo objavljeno v *Mittheilungen* leta 1882 (Sapač, Historiat, str. 867; Sapač, Cerkev in spomeniško varstvo, str. 213), Pečnik pa to omenja tudi v pismu škofu (NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Maribora škofu Stepišniku, 7. 5. 1881).

⁹⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu Stepišniku v Maribor, 13. 9. 1881. Glej tudi Sapač, Historiat, str. 867; Sapač, Cerkev in spomeniško varstvo, str. 213.

⁹⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov, šk. 1, Pismo J. Pečnika iz Gradca škofu Stepišniku v Maribor, 13. 10. 1882.

¹⁰⁰ Sapač, Historiat, str. 867.

Friedricha von Schmidta. Verjetno bo treba Pečnika v prihodnosti postaviti prav ob bok temu arhitektu, ki je tlakoval pot neogotiki in opečnati neogotiki v Avstro-Ogrski monarhiji, a še prej bo treba raziskati vplive Friedricha von Schmidta in Augusta Reichensbergerja na Pečnikovo mišljenje in arhitekturo.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Diözese Graz-Seckau

Pfarre Graz-St. Leonhard, Sterbebuch VIII 1883–1899 (<https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/graz-seckau/graz-st-leonhard/503/>)

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor

RMK Šentjur pri Celju 1806–1836 (<https://data.matricula-online.eu/de/slovenia/maribor/sentjur-pri-celju/03867/?pg=147>)

Škofijska pisarna, D VIII – Gornji Grad

Škofijska pisarna, F 68 – gradnje cerkva in objektov

Župnijski arhivi: Frankolovo, Nova Štifta

ZVKDS – Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Območna enota Celje, fototeka

ŽA Slovenska Bistrica – Župnijski arhiv Slovenska Bistrica

Gedenkbuch der Stadtpfarre Windischfeistritz, 1860

USTNI VIR

Vinko Čonč, župnik, Šentjur pri Celju, 15. 3. 2021.

REVIJE IN LETOPISI

Berichte und Mittheilungen der Alterthums-Vereines zu Wien, XI., 1870.

Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 1856, 1870, 1871, 1872, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883.

Mittheilungen des k.k. Österreichischen Museum für Kunst und Industrie, II./23, 15. 8. 1867.

Personalstand des Bisthumes Lavant in Steiermark, Marburg 1865–1870, 1883–1890.

LITERATURA

Alofsin, Anthony: *When Buildings Speak. Architecture as Language in the Habsburg Empire and Its Aftermath, 1867–1933*. Chicago: The University of Chicago, 2006.

Ambrožič, Matjaž: Lavantinska škofija za časa Slomškovihi naslednikov (1862–1922). *Studia Historica Slovenica* 10, 2010, št. 2–3, str. 399–428.

Brückler, Theodor in Nimeth, Ulrike: *Personenlexikon zur österreichischen Denkmalpflege (1850–1990)*. Wien: Bundesdenkmalamt, 2001.

Brugger, Christian: *Kirchenbauten in der Zeit des Historismus in der Steiermark*. Graz: Karl-Franzens Universität Graz, 1995 (tipkopis doktorske disertacije).

Curk, Jože: *Sakralni spomeniki na območju občine Šentjur pri Celju*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo RS, 1967, tipkopis.

Curk, Jože: *Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo RS, 1967, tipkopis.

Damjanović, Dragan: Radovi hrvatskih arhitekata u časopisu Wiener Bauhütte. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 30, 2006, str. 229–240.

Essenwein, August: Das neue Realschulgebäude in Ofen, erbaut von Hans Petschnigg. *Organ für christliche Kunst* 21, 1. 11. 1861, str. 241–423.

Fugger Germadnik, Rolanda: Ignacij Orožen (Laško, 30. januar 1819–Maribor, 13. april 1900). *Studia Historica Slovenica* 7, 2007, št. 3–4, str. 513–528.

Gierse, Ludwig: Berichte aus Ungarn im »Organ für christliche Kunst« aus den Jahren 1853–1873. *Acta Historiae Artium* 31, 1985, št. 1–4, str. 43–70.

Gsodam, G.: Petschnigg, Johann (1821–1897). Österreichisches *Biographisches Lexikon*, 8, 1979, str. 10 (dostopno tudi na: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_P/Petschnigg_Johann_1821_1897.xml).

Haiko, Peter in Kassal-Mikula, Renata: Katalog. *Friedrich von Schmidt (1825–1891). Ein gotischer Rationalist* (ur. Peter Haiko). Wien: Museen der Stadt Wien, 1991, str. 70–230.

Haiko, Peter: Friedrich von Schmidt. Ein gotischer Rationalist. *Friedrich von Schmidt (1825–1891). Ein gotischer Rationalist* (ur. Peter Haiko). Wien: Museen der Stadt Wien, 1991, str. 8–15.

Hozjan, Andrej: Jakob (Jakob Ignacij Maksimilijan) Štepišchnegg (Štepišnik). *Das »Frintaneum« in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816–1918). Ein biographisches Lexikon* (ur. Karl Heinz Frankl in Peter G. Tropper). Klagenfurt, Laibach, Wien: Hermagoras; Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva, 2006, str. 128–130.

Kemperl, Metoda: *Arhitekturna tipologija romarskih cerkva v 17. in 18. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 2012.

Kemperl, Metoda: *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.

Kemperl, Metoda: Načrti Johanna Schöbla za gradnjo nove romarske cerkve v Novi Štifti pri Gornjem Gradu. *Historia Artis Magistra. Amicorum*

- discipulorumque munuscula Johanni Höfler septuagenario dicata* (ur. Renata Novak Klemenčič in Matej Klemenčič). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2012, str. 369–375.
- Kemperl, Metoda: Nekaj načrtov za stavbno zgodovino župnijske cerkve v Slovenski Bistrici. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 46, 2010, str. 316–323.
- Kemperl, Metoda: Podružnična cerkev sv. Nikolaja v Šmiklavžu. *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje III, Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 94–96.
- Kemperl, Metoda: Sakralne stavbe. *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem (1786–1849)* (ur. Metoda Kemperl). Celje: Zgodovinski arhiv; Maribor: Pokrajinski arhiv, 2008, str. 56–77.
- Keplinger, Monika: Zum Kirchenbau Friedrich von Schmidts. *Friedrich von Schmidt (1825–1891). Ein gotischer Rationalist* (ur. Peter Haiko). Wien: Museen der Stadt Wien, 1991, str. 20–33.
- Kolar, Bogdan: Župnija sv. Jurija pri Celju. Šentjur: Župnijski urad, 2012.
- Lavrič, Ana: Slomškov osnutek predavanj o cerkveni umetnosti za mariborsko bogoslovje. *Miscellanea* 38, 2016, str. 111–139.
- Lewis, Michael J.: *The Gothic Revival*. London: Thames & Hudson, 2002.
- Lewis, Michael J.: *The Politics of the German Gothic Revival. August Reichensperger*. Cambridge: The MITT Press, 1993.
- Maver, Aleš: Časi Margarete Puhar. Cerkevno in kulturno ozračje na Štajerskem v 19. stoletju. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 89, n. v. 54, 2018, št. 3, str. 18–28.
- Mohorčič, Tea: *Akvareli. Dokumenti dediščine*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 2018.
- Moravánszky, Ákos: *Die Architektur der Donaumonarchie*. Berlin: W. Ernst & Sohn, 1988.
- Orožen, Ignac: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Theil 2. Das Benediktiner-Stift Oberburg*. Marburg, 1876.
- Orožen, Ignac: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Theil 6. Das Dekanat Drachenburg*. Marburg, 1887.
- Petschnig, Hans: Der Palast der ungarischen Akademie. *Organ für christliche Kunst* 11, 15. 2. 1861, št. 4, str. 46.
- Petschnig, Hans: Die Wallfahrtskirche Maria Neustift bei Pettau in Untersteiermark. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 15, 1870, str. CV–CIX.
- Petschnig, Hans: Über das Gailthal in Kärnthen. Reisebericht über mittelalterliche Kirchenbauten im Gailthale. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 9, 1864, str. 107–121.
- Petschnig, Hans: Über einige Kirchen in Steiermark. Reisebericht mit 20 Illustrationen von Diöcesan-Architekten. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 10, 1865, str. 191–204.
- Petschnig, Hans: Über Würdigung der Bestrebungen auf dem Gebiete der Kunst in Ungarn. *Organ für christliche Kunst* 7, 1. 7. 1857, št. 13, str. 154–155.
- Petschnig, Hans: Ueber den Bauzustand der Kirche in Maria-Neustift in Steiermark. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 23, 1878, str. CLVI–CLVII.
- Red., D.: Notiz. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 9, 1864, str. LXXVIII.
- Reichensperger, August: *Zur Characterisirung des Baumeisters Friedrich Freiherrn von Schmidt*. Düsseldorf: L. Schwann, 1891.
- Sapač, Eva: Cerkev in spomeniško varstvo. *Marija Zavetnica na Ptujski Gori. Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve* (ur. Janez Höfler). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011, str. 203–230.
- Sapač, Eva: Historiat konservatorsko-restavratorskih posegov na romarski cerkvi Matere božje na Ptujski Gori od ustanovitve dunajske Centralne komisije za preučevanje in ohranitev stavbnih spomenikov do danes. *Studia Historica Slovenica* 7, 2007, št. 3–4, str. 857–892.
- Sapač, Igor in Lazarini, Franci: *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Fakulteta za arhitekturo, 2015.
- Schiedlausky, Günther: Essenwein, August Ottmar Ritter von. *Neue Deutsche Biographie*, 4. Berlin: Duncker & Humblot, 1959, str. 657 (dostopno tudi na: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz13771.html>).
- Schmidt, Friedrich: Entwurf zu einer Realschule in Ofen von Professor Petschnig. *Organ für christliche Kunst* 8, 1. 3. 1858, št. 5, str. 57–58.
- Sisa, József: Hungarian Architecture from 1849 to 1900. *The Architecture of Historic Hungary* (ur. Dora Wiebeson in József Sisa). Cambridge: The MITT Press, 1998.
- Sisa, József: *Motherland and Progress. Hungarian Architecture and Design 1800–1900*. Basel: Birkhäuser, 2016.
- Sisa, József: Neo-gothic Architecture and Restoration of Historic Buildings in Central Europe. Friedrich Schmidt and His School. *Journal of the Society of Architectural Historians* 61, 2002, št. 2, str. 170–187.
- Stegenšek, Avguštin: *Cerkveni spomeniki Lavantinske škofije, 1: Dekanija gornjegrajska*. Maribor: samozaložba, 1905.
- Šimac, Miha: Knezoškof Stepišnik v očeh sodobnikov. *Bogoslovni vestnik* 70, 2010, str. 119–129.

Urek, Vida: Slovenica v reviji Kirchenschmuck, 1870–1905. Bibliografski popis. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. IX, 1972, str. 145–158.

Wagner-Rieger, Renate: *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*. Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1970.

Wastler, Josef: *Steirisches Künstler-Lexicon*. Graz: Leykam, 1883.

Weiss, Karl: Die Kirchenruine von Zsámbék in Ungarn. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 2, 1857, str. 105–108.

Wiltchnigg, Elfriede: Petschnig, Hans. *Allgemeines Künstlerlexikon* 95, 2017, str. 280.

SPLETNI VIRI

Architektenlexikon. Wien 1770–1945

Caltana, Diego: Hans Petschnig (<http://www.architektenlexikon.at/de/1205.htm>)

Slovenska biografija

Richter, Jakob: Stepischnegg, Jakob Maksimilijan (1815–1889) (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi609557/#slovenski-biografski-leksikon>)

Slodnjak, Anton: Trstenjak, Davorin (1817–1890) (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi727223/#slovenski-biografski-leksikon>)

S U M M A R Y

The architect Janez Pečnik (Hans Petschnig) and his work for the Diocese of Lavant

The architect Janez Pečnik (Hans Petschnig) (1821–1897), born in Šentjur pri Celju, was an architect of the Austrian Construction Office, as well as a conservator and professor at the craft school in Vienna. He served in Weiz, Sopron and Budapest, and after retirement in 1878 spent the rest of his life in Graz. Pečnik was a strict Gothicist and an

adherent to the so-called Cologne circle, which promoted imitating or using the Gothic style in both profane and sacred architectures. Applying this style, he built the high school in Budapest already at the end of the 1850s, despite the public opposition to its German character. Over the following years, he built several churches in the same style. In 1864, the Bishop of Lavant Maksimilijan Stepišnik granted him the title of diocesan architect. That same year, Pečnik set out on a journey to visit the most significant Gothic monuments in the diocese. During and even before the journey, he negotiated plans for further constructions, renovations, and liturgical furnishings. However, the actual procurements were never made. Noting the general unwillingness to pay for a good plan and the inability to appreciate quality construction, Pečnik resigned from the office of diocesan architect in 1870. Perhaps the disinclination towards his architecture among the predominantly Slovenian priests and believers was partially owed to his architectural style. Also, the plans drawn in 1868 for the Church of St. Nicholas at Šmiklavž pri Gornjem Gradu (built between 1868 and 1873), which is the only church known to have been constructed according to his design, used this style as well. Although the master mason Tomaž Snoj more or less followed Pečnik's plans, he slightly modified them by toning down the neo-Gothic character and by covering all the elements and details, originally envisaged in raw brick, with stucco. Pečnik renewed his cooperation with the diocese in 1881, when the bishop conferred on him the title of diocesan architect, which he held until 1890. Pečnik strove to receive new church commissions, but the diocese refused to be of further assistance to him. The mutual ties were probably also renewed to restore the church at Ptujška Gora, for which Pečnik had endeavoured since 1865 and in 1881 took the helm of the project. The restoration works continued well into the following year and then came to a halt, just like the correspondence between the architect and the diocese. In the future, Pečnik could be placed alongside the architect Friedrich von Schmidt, who is considered to be the pioneer of neo-Gothic and Brick Gothic architecture in the Austro-Hungarian Monarchy, as neo-Gothicism finally also took root in Hungary and Slovenia in the 1880s.